

STRATEGIA NAȚIONALĂ PENTRU CULTURĂ ȘI PATRIMONIU CULTURAL 2035

I. INTRODUCERE

În ultimii ani, Republica Moldova s-a confruntat cu o serie de dificultăți economice, sociale, tehnologice și geopolitice, cu impact semnificativ asupra culturii și patrimoniului cultural național. Peisajul cultural național a fost marcat disproporționat de repercusiunile crizei COVID-19, evidențiind necesitatea de valorificare a noilor tendințe accelerate de pandemie. Totodată, proximitatea geografică a Republicii Moldova față războiul din Ucraina, a evidențiat rolul integrator al culturii, precum și importanța protejării libertății de exprimare artistică și a patrimoniului cultural național.

Într-un mediu regional și internațional complex, marcat de transformări accelerate de natură economică, socială, tehnologică și geopolitică, cultura are potențialul de a depăși diviziunile, de a consolida societatea, de a promova drepturile omului și de a îmbunătăți relațiile internaționale. În acest context de schimbare, patrimoniul cultural nu mai este perceput exclusiv ca o moștenire a trecutului, ci ca o forță activă în modelarea viitorului. Acesta susține turismul cultural, stimulează industriile creative, contribuie la economia locală și fortifică sentimentul de apartenență la comunitate și națiune.

Convenția Organizației Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură (în continuare - *UNESCO*) din 2005 privind protecția și promovarea diversității expresiilor culturale subliniază „necesitatea integrării culturii ca element strategic în politicile naționale și internaționale de dezvoltare, precum și în cooperarea internațională pentru dezvoltare.” Necesitatea promovării elaborării unor strategii cuprinzătoare pentru cultură și patrimoniul cultural este reflectată și în recomandarea Comisiei Europene pentru Capitolul 26. Educație și cultură din Raportul de Extindere 2024.

Notele informative și Rapoartele pentru anii 2014-2020 au evidențiat o eficiență scăzută a Planului de acțiuni în vederea implementării Strategiei pentru Cultură 2014-2020 în termeni de „raport cost/eficiență” și „raport calitate/preț”. Acoperirea bugetară insuficientă reprezintă unul din factorii dominanți care a împiedicat realizarea eficientă a Planului de acțiuni în vederea implementării Strategiei pentru Cultură 2014-2020, precum și insuficiența angajamentului politic, responsabilitatea și pârghiile instituționale, nivelul de implicare a autorităților administrației publice locale și a organizațiilor societății civile, lipsa cadrelor calificate, insuficiența de coordonare interguvernamentală, instabilitatea politică și restructurările în cadrul Guvernului din perioada 2014 - 2020. Lipsa unui asemenea document este compensată parțial de Programul național de dezvoltare a industriilor creative „Moldova Creativă” pentru anii 2024 - 2027, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 187/2024.

Strategia Națională pentru Cultură și Patrimoniu pentru anii 2025-2035 (în continuare – *SNCP 2035*) reprezintă un document național de viziune strategică pe termen lung, care

indică direcțiile de dezvoltare ale culturii și patrimoniului cultural național în mod integrat și previzibil.

În contextul implementării cerințelor de aderare la Uniunea Europeană (în continuare – *UE*), SNCP 2035 descrie obiectivele care urmează a fi implementate pe termen lung, reflectând angajamentele internaționale asumate conform prevederilor **Acordului de Asociere** între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte (în continuare – *AA RM-UE*), ratificat prin Legea nr. 112/2014 (Capitolul 25. Cooperarea în domeniul culturii, al politicii audiovizuale și al mass-media și Capitolul 19. Turism), precum și prevederile **Agendei de Asociere** Republica Moldova – Uniunea Europeană 2021 -2027 (Capitolul 21. Cultură, politică audiovizuală și mass-media și Capitolul 17. Turism).

SNCP 2035 va contribui la realizarea Cadrului național de monitorizare a implementării **Agendei de Dezvoltare Durabilă 2030** (în continuare – *ADD 2030*), aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 953/2022, aducând aportul la atingerea Obiectivelor de Dezvoltare Durabilă (în continuare – *ODD*) și a ȋntelor strategice: ODD 4: Educație de calitate; ODD 5: Egalitatea de gen; ODD 8: Muncă decentă și creștere economică; ODD 9: Industrie, inovație și infrastructură, ODD 11: Orașe și comunități durabile; ODD 12: Consum și producție responsabile; ODD 13: Acțiune asupra climei; ODD 16: Pace, justiție și instituții puternice; ODD 17: Parteneriate pentru obiective.

În contextul realizării angajamentelor asumate de Republica Moldova față de partenerii europeni și Organizația Națiunilor Unite (*în continuare - ONU*), odată cu aderarea la organismele internaționale din domeniul protejării patrimoniului cultural, SNCP 2035 urmărește perfecționarea cadrului normativ național în vederea implementării prevederilor documentelor UNESCO/ Consiliul Internațional al Monumentelor și Siturilor (*în continuare - ICOMOS*) și ale Consiliului Europei, ratificate de Republica Moldova.

Rolul transformator al culturii și contribuția sa transversală asupra altor sectoare este subliniat și de politicile europene. În contextul statutului Republicii Moldova de stat candidat de aderare la UE, SNCP 2035 va contribui la alinierea cadrului normativ național la *acquis-ul* UE în domeniul culturii și patrimoniului cultural - aspect reflectat și în Programul Național de Aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană pentru anii 2025-2029, aprobat prin Hotărârea de Guvern nr. 306/2025.

SNCP 2035 este aliniată la **Strategia Națională de Dezvoltare „Moldova Europeană 2030”** (în continuare – *SND*), aprobată prin Legea nr. 315/2022 și va contribui direct la implementarea Obiectivului General 4. Ridicarea nivelului de cultură și de dezvoltare personală, precum și obiectivelor specifice: OS 4.1. Extinderea accesului la oportunități și activități culturale; OS. 4.2 Punerea în valoare a patrimoniului, tradițiilor și a diversității culturale; OS. 4.3. Asigurarea oportunităților de dezvoltare personală și cetățenie activă. Totodată, SNCP 2035 va contribui la realizarea indirectă a altor obiective generale, stabilite în SND, precum: OG 1. Creșterea veniturilor din surse durabile și atenuarea inegalităților; OG. 3. Garantarea educației corespunzătoare și de calitate pentru toți pe tot parcursul vieții;

OG 7. Asigurarea unei guvernări eficiente, incluzive și transparente și OG 9. Promovarea unei societăți pașnice și sigure.

Obiectivele SNCP 2035 sunt corelate și cu alte documente de politici publice, care abordează probleme conexe, precum:

- **Programul național de dezvoltare a industriilor creative „Moldova Creativă” pentru anii 2024-2027**, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 187/2024;

- **Strategia de dezvoltare „Educația 2030”**, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 114/2023 (OG 1. Racordarea educației la cerințele și nevoile pieței muncii din perspectiva dezvoltării sustenabile, prin restructurarea mecanismelor de dezvoltare a capitalului uman; OG 8. Promovarea inovațiilor și a schimbărilor în educație prin dezvoltarea cercetării științifice);

- **Strategia de dezvoltare a sectorului de tineret „Tineret - 2030”**, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 168/2023 (OG 1. Creșterea numărului de tineri care beneficiază de programe calitative de tineret prin consolidarea capacităților în cadrul sectorului și profesionalizarea resurselor umane; OG 2. Creșterea nivelului de participare și implicare civică prin programe de instruire, capacitate și împuternicire a tinerilor; OG 3. Valorificarea potențialului tinerilor de a realiza inițiative de inovație socială și dezvoltare comunitară prin instrumente de suport financiar și material);

- **Strategia națională de dezvoltare economică 2030**, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 393/2024 (OG 1. Crearea unui mediu favorabil pentru antreprenoriat și investiții și pregătirea economiei pentru aderarea la Uniunea Europeană; OG 2. Extinderea și diversificarea sectorului de servicii cu valoare adăugată pentru export);

- **Strategia națională de dezvoltare regională 2022-2028**, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 40/2022 (OG 1. Creșterea competitivității și ocupării forței de muncă a regiunilor; OG 2. Sporirea coeziunii teritoriale și prevenirea excluziunii; OG 3. Îmbunătățirea mecanismelor și instrumentelor de coordonare și implementare a politicii naționale de dezvoltare regională);

- **Programul național privind asigurarea respectării drepturilor omului pentru anii 2024-2027**, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 164/2024; (OG 12. Drepturi culturale asigurate);

- **Strategia de consolidare a relațiilor interetnice în Republica Moldova pentru anii 2017-2027**, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 1464/2024 (domenii prioritare: 1) Participarea la viața publică; 2) Limba ca mijloc de integrare: politicile privind limba de stat și limbile minoritare și domeniul 3) Dialogul intercultural și apartenența civică la statul Republica Moldova);

- **Programul privind îmbătrânirea activă și sănătoasă pentru anii 2023-2027**, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 434/2023 (OG 2. Consolidarea cadrului de politici și instituțional în vederea sporirii oportunităților de îmbătrânire sănătoasă și activă prin crearea mediilor prietenoase cu vârsta și integrarea îmbătrânirii în domeniile vieții sociale; OG 3.

Creșterea numărului persoanelor vârstnice care participă în programe, servicii și activități comunitare pentru împuternicirea lor);

- **Strategia securității naționale**, aprobată prin Hotărârea Parlamentului nr. 391/2023 (O. 33. Îmbunătățirea politicilor de integrare în societate a minorităților naționale și a grupurilor etnice; O.41. Dezvoltarea alfabetizării mediatice și a gândirii critice prin programe educaționale formale și nonformale; O.42. Asigurarea unor oportunități de informare obiectivă și de integrare în spațiul informațional autohton a minorităților naționale și a grupurilor etnice);

- **Strategia națională de apărare a Republicii Moldova**, aprobată prin Hotărârea Parlamentului nr. 319/2024 (OG 4. Consolidarea credibilității strategice a Republicii Moldova ca furnizor de securitate regional și internațional și un partener de încredere; OS 18. Dezvoltarea culturii de securitate și apărare și asigurarea transparenței, și eficienței managementului apărării; OS 21. Realizarea angajamentelor internaționale, inclusiv cele asumate prin respectarea tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte);

- **Strategia națională de reducere a riscului dezastrelor pentru perioada 2024-2030**, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 804/2024 (OG 3. Investiții pentru reducerea riscurilor și în creșterea rezilienței la dezastre; OG 4. Consolidarea pregătirii și asigurarea răspunsului la urgențe și dezastre, urmate de restabilirea situației la un nivel mai înalt decât cel de până la impact; OG 5. Sporirea cooperării internaționale și regionale în domeniul reducerii riscurilor și managementului dezastrelor);

- **Strategia de Mobilitate 2030**, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 589/2024 (OG 1. Îmbunătățirea gestionării activelor rutiere, reabilitarea și modernizarea în continuare a rețelei de drumuri și sprijinirea transportului rutier sigur și sustenabil; OG 2. Îmbunătățirea transportului rutier de persoane prin servicii regulate și tranziția la o mobilitate durabilă);

- **Strategia de transformare digitală a Republicii Moldova 2023-2030**, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 650/2023 (OG 1. Dezvoltarea unei societăți digitale; OG 3. Crearea unei economii digitale inovatoare și reziliente);

- **Strategia de mediu pentru anii 2024-2030**, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 409/2024 (OG 5. Protejarea, restaurarea și promovarea utilizării durabile a biodiversității și a ecosistemelor naturale);

- **Strategia de dezvoltare a sistemului statistic național pentru perioada 2023-2030**, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 954/2022.

SNCP 2035 corespunde **Orientărilor strategice de consolidare a rezilienței sociale**, reflectate în Concepția de comunicare strategică și contracarare a dezinformării, acțiunilor de manipulare a informației și a ingerințelor străine pentru anii 2024-2028, aprobată prin Hotărârea Parlamentului nr. 416/2023 (Pilonii tematici: I. Integrare europeană; II. Coeziune

socială; III. Reziliență economică; IV. Consolidarea sectorului de apărare; V. Întărirea securității naționale în context regional).

SNCP 2035 a fost elaborat de Ministerul Culturii în colaborare cu Biroul Regional UNESCO pentru Știință și Cultură în Europa, precum și cu societatea civilă, cu finanțare din partea Uniunii Europene.

II. ANALIZA SITUAȚIEI

Într-un context global marcat de interdependență culturală, diversitate identitară și transformări sociale accelerate, cultura devine un element cheie al dezvoltării durabile și al coeziunii sociale. În acest sens, SNCP 2035 este fundamentată pe concepte recunoscute la nivel internațional, în special cele promovate de UNESCO, care oferă un cadru conceptual coerent și incluziv pentru analiza și dezvoltarea politicilor culturale. Conform Declarației de la Mexic privind politicile culturale (1982), cultura este înțeleasă ca „ansamblul trăsăturilor spirituale, materiale, intelectuale și emoționale distincte care caracterizează o societate”, incluzând artele, stilul de viață, sistemele de valori, tradițiile și credințele¹. Acest concept extins impune o abordare strategică care transcende dimensiunea artistică, integrând cultura în toate sferele vieții sociale, economice și politice.

În conformitate cu Convenția UNESCO 2005 privind protejarea și promovarea diversității expresiilor culturale, cultura nu este doar un produs, ci un proces viu, care se exprimă prin multiple forme de creație, producție și diseminare artistică. Diversitatea culturală reflectă varietatea modurilor în care grupurile și societățile umane își manifestă patrimoniul, valorile și identitățile, iar expresiile culturale sunt rezultatul creativității individuale și colective, având conținut simbolic, artistic și valoric². Astfel, activitățile, bunurile și serviciile culturale, indiferent de valoarea lor comercială, sunt purtătoare de expresii identitare și reprezintă instrumente esențiale pentru dialogul intercultural, inovare și coeziune socială.

O atenție sporită trebuie acordată patrimoniului cultural, care, conform Convenției din 1972 privind Protecția Patrimoniului Mondial Cultural și Natural, include monumentele, ansamblurile de clădiri și siturile cu valoare universală excepțională din punct de vedere istoric, artistic sau științific³. În același timp, patrimoniul cultural imaterial, definit prin Convenția din 2003 pentru Salvagardarea Patrimoniului Cultural Imaterial, cuprinde practici, expresii, cunoștințe și abilități transmise din generație în generație, care oferă comunităților un sentiment de identitate și continuitate. Acest patrimoniu viu se manifestă prin tradiții orale, artele spectacolului, ritualuri, cunoștințe despre natură și meșteșuguri tradiționale, iar salvagardarea acestuia presupune măsuri de documentare, promovare și transmitere, în special prin educație⁴. În acest context, Republica Moldova participă la recunoașterea și protejarea

¹ UNESCO. Declarația 1982 Mexico pentru politici culturale. Disponibil UNESCO. Declarația 1982 Mexico pentru politici culturale. Disponibil la: <https://www.unesco.org/en/culture/about#:~:text=The%201982%20Mexico%20Declaration%20on%20systems%2C%20traditions%2C%20and%20beliefs>.

² Convenția UNESCO 2005 pentru protecția și promovarea diversității expresiilor culturale;

³ UNESCO. Convenția 1972 cu privire la Patrimoniul Cultural. Disponibil la <https://whc.unesco.org/en/convention/>

⁴ UNESCO. Convenția 2003 cu privire la Salvagardarea Patrimoniului Cultural Imaterial. Disponibil la <https://ich.unesco.org/en/convention#art2>

patrimoniului cu valoare universală, atât în componenta sa materială, cât și în cea imaterială. Republica Moldova are un sit înscris în Lista Patrimoniului Mondial UNESCO – Arcul Geodezic Struve, începând cu anul 2005. Acesta face parte dintr-un sit serial transfrontalier ce cuprinde puncte geodezice din zece țări și reprezintă o realizare științifică de importanță universală. În domeniul patrimoniului cultural imaterial, Republica Moldova are patru elemente înscrise în Lista Reprezentativă a Patrimoniului Cultural Imaterial al Umanității: colindatul de ceată bărbătească (2013), tehnicile tradiționale de realizare a scoarțelor din România și Republica Moldova (2016), practici culturale asociate zilei de 1 martie (2017), și arta cămășii cu altiță - element de identitate culturală în România și Republica Moldova (2022).

Într-un stat multicultural precum Republica Moldova, educația multilingvă trebuie integrată ca o componentă esențială a educației interculturale, contribuind la promovarea dialogului și coeziunii sociale. Limba, în calitate de vehicul al ideilor, valorilor și modelelor de gândire, reflectă identitatea unui grup și influențează profund mentalitatea colectivă. Astfel, dezvoltarea competențelor de comunicare multilingvă are un rol esențial în facilitarea înțelegerii reciproce între diferitele comunități etnice, încurajând respectul pentru diversitate, toleranța și coexistența pașnică. Având în vedere că, potrivit recensământului din 2024, 22,8% din populația Republicii Moldova este formată din minorități naționale⁵ incluzând ucraineni, ruși, găgăuzi, bulgari, romi și alte grupuri, promovarea educației în și despre aceste limbi devine un instrument strategic pentru consolidarea unui climat favorabil incluziunii și echității sociale.

Republica Moldova este parte la o serie de convenții internaționale, relevante în domeniul culturii și protecției și promovării patrimoniului cultural, ceea ce reflectă angajamentul său față de valorile europene și bunele practici internaționale. Pe lângă cele menționate supra, se numără: *Convenția pentru protecția patrimoniului arhitectural al Europei* (Granada, 1985), ratificată în 2002; *Convenția europeană privind protecția patrimoniului arheologic* (revizuită) (Valletta, 1992), ratificată în 2001; *Convenția europeană a peisajului* (Florența, 2000), ratificată în 2004; *Convenția-cadru a Consiliului Europei privind valoarea patrimoniului cultural pentru societate* (Faro, 2005), ratificată în 2008; *Acordul parțial extins privind Itinerarele culturale ale Consiliului Europei (EPA)*, aderare în 2023; *Convenția europeană pentru protecția patrimoniului audiovizual și Protocolul său* (Strasbourg, 2001), ratificată în iulie 2024; *Convenția Consiliului Europei privind coproducția cinematografică* (revizuită) (Rotterdam, 2017), ratificată în 2023; *Convenția UNESCO pentru protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat și Protocolul I* (Haga, 1954), ratificate în 1999; *Convenția UNESCO privind mijloacele de interzicere și prevenire a importului, exportului și transferului ilicit de proprietate culturală* (1970), ratificată în 2007.

Un cadru internațional de referință reprezintă și Rezoluția Consiliului UE privind Planul de lucru al UE în domeniul culturii pentru perioada 2023–2026⁶. În cadrul contextului global

⁵ Biroul Național de Statistică https://statistica.gov.md/ro/statistic_indicator_details/56

⁶ [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:32022G1207\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:32022G1207(01))

marcat de crize multiple, documentul reafirmă cultura drept un pilon al identității europene, al coeziunii sociale și al dezvoltării durabile. Cultura este percepută ca o forță transformatoare ce contribuie la democrație, incluziune, inovație și pace. Planul trasează patru axe strategice majore: susținerea artiștilor și profesioniștilor din domeniul culturii, prin consolidarea capacității de acțiune a sectoarelor culturale și creative; cultura pentru oameni: creșterea participării culturale și a rolului culturii în societate; cultura pentru planetă: valorificarea puterii culturii; cultura pentru parteneriate cocreative: consolidarea dimensiunii culturale ale relațiilor externe ale UE.

Un exemplu de succes și bune practici constituie și Planul de Dezvoltare Culturală 2021–2030⁷ care stabilește obiectivele strategice ale Republicii Estonia în domeniul culturii pentru actualul deceniu. Planul își propune păstrarea și promovarea limbii, culturii și identității naționale estoniene, respectând principiile libertății culturale, diversității și accesului egal. În centrul politicii culturale se află cetățeanul și comunitățile, cultura fiind recunoscută drept un pilon fundamental al bunăstării, coeziunii sociale și dezvoltării durabile. Planul reflectă trei priorități strategice majore: (1) asigurarea unei vieți culturale puternice și funcționale în întreaga țară, prin susținerea creatorilor, accesibilitate crescută și promovarea internațională a culturii estoniene; (2) conservarea și valorificarea memoriei culturale – atât a patrimoniului material, cât și spiritual prin digitalizare, cercetare și educație culturală; (3) integrarea culturii și creativității în alte domenii ale societății, inclusiv economie, educație și mediu, pentru stimularea inovației, competitivității și imaginii internaționale a Republicii Estonia.

Strategia Națională pentru Cultură 2019–2025 a Republicii Albania⁸ reprezintă un alt document de referință care poziționează cultura ca element central al dezvoltării durabile și al procesului de integrare europeană. Documentul recunoaște rolul esențial al culturii în coeziunea socială, creșterea economică și consolidarea identității naționale, poziționând sectoarele culturale și creative ca priorități ale politicilor publice. Strategia este structurată în jurul a cinci obiective strategice majore: (1) reforma cadrului legal și instituțional, prin armonizarea legislației cu acquis-ul UE și recunoașterea industriilor culturale ca sector economic formal; (2) conservarea patrimoniului cultural material și imaterial, prin restaurare, digitalizare și integrarea în rețele culturale europene; (3) promovarea internațională a culturii albaneze, inclusiv prin intermediul diasporei și accesării fondurilor europene; (4) sprijinirea creativității și inovării, cu accent pe infrastructura culturală, finanțare și integrarea tehnologiei; (5) educația prin cultură, prin extinderea activităților în zonele rurale și promovarea incluziunii sociale și a spiritului civic. Prin aceste direcții, Albania răspunde provocărilor sistemice, precum dependența excesivă de finanțarea publică, capacitatea administrativă scăzută, lipsa unui sistem statistic robust, infrastructura culturală învechită și gradul redus de digitalizare.

⁷ <https://www.kul.ee/en/culture2030>

⁸ <https://kultura.gov.al/wp-content/uploads/2021/02/final-Strategjia-Kombe%CC%88tare-pe%CC%88r-Kulture%CC%88n-2019-2025-ne-Anglisht.pdf>

Strategia de dezvoltare a culturii a Republicii Serbia pentru perioada 2020–2029⁹ reprezintă de asemenea un exemplu elocvent pentru Republica Moldova. Printre problemele majore abordate se numără: cadrul legislativ învechit (în special în domeniul protecției bunurilor culturale), lipsa infrastructurii culturale, lipsa de personal și fonduri, condițiile precare de lucru în instituțiile culturale, nivelul scăzut de participare a cetățenilor la viața culturală și accesul limitat la conținuturi culturale în mediul rural. Strategia evidențiază riscul revizionismului cultural și al neglijării memoriei istorice, subliniind importanța dezvoltării unei culturi a memoriei. Provocările identificate urmează a fi soluționate prin prisma a trei priorități majore: dezvoltarea resurselor umane și a infrastructurii culturale; integrarea europeană și cooperarea internațională; încurajarea rolului culturii în dezvoltarea societății.

Un model de bună practică, cu relevanță directă pentru contextul Republicii Moldova, reprezintă și Strategia sectorială în domeniul culturii pentru perioada 2025–2031¹⁰ a Republicii România. Cultura este percepută ca pilon esențial al coeziunii sociale, dezvoltării economice, educației și inovării, prin intermediul căreia vor fi remediate dezechilibrele structurale, cauzate de subfinanțare, infrastructură deficitară și lipsa politicilor coerente. Un element definitoriu reprezintă abordarea funcțională a celor nouă sectoare culturale și creative (în continuare - SCC), printre care patrimoniul, artele spectacolului, cinematografia, arhitectura și industriile creative, analizate prin prisma a șase funcții-cheie: creație, producție, diseminare, conservare, educație și reglementare. Strategia identifică problemele acute ale sectorului, precum precaritatea cadrelor de muncă, accesul inechitabil la cultură, disparitățile geografice și mobilitatea redusă a lucrătorilor culturali. Ca urmare, au fost setate patru obiective majore: creșterea accesului la cultură, modernizarea infrastructurii, susținerea resursei umane și promovarea diplomatiei culturale. Totodată, documentul pune accent pe descentralizarea responsabilă, susținerea inițiativelor din zonele rurale, digitalizarea proceselor culturale, precum și cooperarea intersectorială.

Pentru a asigura o abordare coerentă, strategică și eficientă a politicilor publice în domeniul culturii în Republica Moldova, este esențială definirea clară a structurii acestui domeniu. În conformitate cu clasificarea internațională propusă de UNESCO¹¹, domeniul culturii este organizat în șase mari subdomenii culturale, fiecare cuprinzând industrii, activități și practici culturale distincte. Subdomeniul patrimoniului cultural include activități legate de conservarea, valorificarea și promovarea patrimoniului material și imaterial. Subdomeniul artele spectacolului și evenimente structurate pe subsectoarele teatru, dans și muzică, precum și evenimentele culturale. Subdomeniul arte vizuale și meșteșuguri cuprinde activități din sfera artelor plastice, fotografiei, designului și meșteșugurilor tradiționale. Subdomeniul cărți și presă integrează activitățile editoriale și rețeaua instituțională a bibliotecilor, contribuind la promovarea culturii scrise și accesului public la informație. Sub-domeniul audiovizual și media interactivă vizează cinematografia și noile forme de expresie culturală digitală, inclusiv media interactivă. Subdomeniul design și servicii creative include activități care

9

<https://www.europeanheritagehub.eu/document/%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B2%D0%BE%D1%98%D0%B0-%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B5-%D1%80%D0%B5%D0%BF%D1%83%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%BA/>

¹⁰ <https://www.cultura.ro/proiectul-de-hotarare-8>

¹¹ https://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/unesco-framework-for-cultural-statistics-2009-en_0.pdf

promovează inovația, interdisciplinaritatea și conectarea culturii cu alte sectoare ale economiei, având un rol important în dezvoltarea industriilor creative. Pe lângă aceste subdomenii, se distinge o componentă esențială, precum învățământul artistic, care contribuie la formarea profesională în domeniul cultural și la cultivarea publicului.

Industriile creative din Republica Moldova traversează o etapă de reconfigurare profundă, în care componentele digitale și tehnologice devin esențiale pentru creșterea sustenabilă. Această evoluție oferă nu doar oportunități economice semnificative pe plan intern, dar și premise solide pentru extinderea pe piețele internaționale, mai ales în contextul creșterii cererii globale pentru produse și servicii creative, digitale și personalizate.

În Republica Moldova, sectorul industriilor creative cuprinde un spectru diversificat de subdomenii culturale care valorifică talentul, inovația și expresia artistică. Acestea includ: artele vizuale (cu subsectoare precum artele plastice, fotografia, designul și moda), artele spectacolului (teatru, dans, muzică), editarea de carte (carte și presă), sectorul audiovizual (radio, televiziune, cinematografie, video), publicitatea, createch (new media art, jocuri digitale) și arhitectura. A parte integrantă a industriilor creative, aceste domenii sunt relevante nu doar din perspectivă culturală, ci și economică, datorită potențialului economic semnificativ: capacitatea de a genera venituri, de a crea locuri de muncă sustenabile și de a contribui activ la dezvoltarea economiei naționale. Recunoașterea importanței acestor domenii este reflectată și în Programul Național pentru Dezvoltarea Industriilor Creative „Moldova Creativă” pentru anii 2024–2027¹², care stabilește o direcție strategică pentru valorificarea și consolidarea acestui sector emergent.

În perioada 2020-2023, sectorul industriilor creative din Republica Moldova a cunoscut o transformare substanțială, devenind un pilon tot mai important al economiei naționale. Conform datelor Biroului Național de Statistică, numărul total al companiilor din acest sector a crescut cu aproximativ 16%, de la 2 413 IMM-uri în 2020 la 2 789 IMM-uri în 2023, indicând un interes tot mai mare pentru activități economice bazate pe creativitate, inovație și tehnologii digitale. Printre domeniile cu cea mai mare rată de expansiune se remarcă Jocurile de Calculator și Designul Specializat, care au beneficiat de impulsul digitalizării, reflectând astfel o aliniere rapidă la tendințele globale și o capacitate de adaptare la noile cerințe ale pieței.

Pe lângă creșterea numărului de întreprinderi, și performanța financiară a acestora s-a înregistrat o ascensiune considerabilă: cifra de afaceri totală a industriilor creative a urcat de la 3,1 miliarde lei în 2020 la peste 4,8 miliarde lei în 2023, o majorare de 58%¹³. Această dinamică a fost observată în special în subsectoare precum publicitate și createch, care au demonstrat nu doar reziliență în fața provocărilor economice post-pandemice, dar și o capacitate de inovare accelerată. Astfel, digitalizarea a devenit motorul principal al transformării sectorului, influențând atât structura internă a companiilor, cât și tipul de servicii oferite.

¹² https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=142706&lang=ro

¹³ Biroul Național de Statistică

Totuși, creșterea numărului de angajați a fost relativ modestă, de doar 5 % în aceeași perioadă. Domeniile cu cea mai mare creștere în ceea ce privește angajările au fost designul specializat și organizarea expozițiilor, semnalând o cerere tot mai mare pentru servicii care combină creativitatea cu experiențele interactive și personalizate. Cu toate acestea, sectoarele tradiționale, precum editarea de carte și televiziunea, au înregistrat declinuri semnificative, acest fenomen fiind determinat în mare parte de schimbările în comportamentele de consum, orientate tot mai mult spre conținut digital, mobil și interactiv. În plus, tranziția către formate online a pus presiune pe modelele de afaceri vechi, necesitând reforme structurale și investiții în inovație pentru a rămâne competitive.

Patrimoniul cultural național beneficiază de o structurare clară, menită să faciliteze salvagardarea, protejarea, valorificarea și transmiterea acestuia către generațiile viitoare. Patrimoniul material este structurat în două subsectoare: patrimoniul imobil, care include monumentele istorice, siturile arheologice, monumentele de for public, mormintele și operele comemorative de război și patrimoniul mobil, care cuprinde artefacte culturale, manuscrise, obiecte de artă, înregistrări audiovizuale, filme documentare și alte bunuri culturale cu valoare științifică, istorică, artistică sau socială. În ceea ce privește patrimoniul imaterial, acesta este clasificat în subsectoare precum tradițiile, care reflectă obiceiurile, ritualurile și practicile sociale transmise din generație în generație, meșteșugurile, care includ cunoștințele și tehnicile tradiționale de producere a obiectelor, adesea cu valoare estetică și funcțională și expresiile orale și artistice, care integrează poveștile populare, muzica tradițională, dansurile și alte forme de manifestare artistică ale comunităților.

Din perspectiva organizării sistemul administrației publice, la nivel central, domeniul culturii și patrimoniului cultural este reprezentat de Ministerul Culturii, în calitate de organ central de specialitate (care asigură realizarea politicii guvernamentale în domeniile culturii și patrimoniului cultural național, turismului și mass-media) și structurile organizaționale din sfera acestuia de competență (Serviciul de evidență și circulație a bunurilor culturale mobile, în calitate de autoritate administrativă din subordine, precum și instituțiile publice în care ministerul are calitatea de fondator - instituțiile publice concertistice, instituții publice teatrale, biblioteci, muzee, instituții publice din domeniul educației, cercetării și inovării, ș.a.).

La nivel local, domeniul culturii și patrimoniului cultural este gestionat de către subdiviziunile de profil ale consiliilor municipale, raionale ș.a. În context, este de menționat că între autoritățile publice centrale și cele locale nu există raporturi de subordonare, raporturile dintre acestea bazându-se pe principiile autonomiei, legalității, transparenței și colaborării în rezolvarea problemelor comune.

Sistemul național de biblioteci este constituit din biblioteci de diferite tipuri, organizate în rețele după principiul teritorial sau de ramură, care sunt coordonate de bibliotecile cu statut de centru biblioteconomic sau de Ministerul Culturii¹⁴. În cadrul sistemului național de

¹⁴ Regulamentului privind activitatea metodologică în cadrul Sistemului național de biblioteci, aprobat prin Ordinul ministrului culturii nr. 132/2022

biblioteci, își desfășoară activitatea bibliotecile naționale, bibliotecile publice, bibliotecile din instituțiile de învățământ, cât și bibliotecile specializate.¹⁵ Bibliotecile naționale sînt instituții publice cu statut de persoană juridică, fondate de Ministerul Culturii. Bibliotecile publice sunt constituite de autorități publice centrale sau locale, de alte instituții sau autorități publice, care activează potrivit regulamentelor proprii aprobate de către autoritatea sau instituția respectivă. Bibliotecile private sunt constituite de persoane juridice de drept privat, ori care sunt fondate și deținute de persoane fizice, în corespundere cu legislația ce reglementează forma juridică de organizare selectată de fondator/fondatori.

Muzeele pot fi organizate ca instituții de cultură cu sau fără personalitate juridică, inclusiv cu statut de secție a unui alt muzeu, la decizia fondatorului. Muzeele cu personalitate juridică pot fi înființate în calitate de instituții publice sau private. Totodată, muzeele pot avea statut național, raional, al Unității Teritoriale Autonome Găgăuzia (*în continuare - UTA Găgăuzia*), local sau instituțional.¹⁶ Statutul de muzeu național se atribuie prin hotărâre de Guvern, la propunerea Ministerului Culturii, cu avizul Comisiei Naționale a Muzeelor și Colecțiilor. Statutul de muzeu regional, de muzeu al UTA Găgăuzia, de muzeu local sau de muzeu instituțional se atribuie prin deciziile fondatorilor, cu avizul Comisiei Naționale a Muzeelor și Colecțiilor.¹⁷

În Republica Moldova pot fi create și pot activa organizații de cultură bazate pe proprietatea de stat, municipală, a asociațiilor, inclusiv obștești, și uniunilor de creație, organizațiilor religioase, organizațiilor internaționale, statelor străine, persoanelor juridice și fizice, inclusiv a cetățenilor străini, precum și bazate pe formele mixte de proprietate¹⁸. Totodată, organizațiile de cultură pot fi create de către Ministerul Culturii, autoritățile administrației publice locale, alte persoane juridice, persoane fizice, indiferent de cetățenie. Organizațiile de cultură ce desfășoară activitatea teatral-concertistică pot fi de categorie națională, municipală, regională și locală.

Teatrele, circurile și organizațiile concertistice de drept public se constituie prin hotărâre de Guvern, la propunerea Ministerului Culturii și decizia autorităților administrației publice locale de nivelul întâi, al doilea sau de nivel special, cu notificarea Ministerului Culturii, iar teatrele, circurile și organizațiile concertistice de drept privat se constituie prin decizie a fondatorului/fondatorilor, în corespundere cu legislația ce reglementează forma juridică de organizare selectată de fondator/fondatori.

În cazul caselor de cultură, acestea pot fi create de către Ministerul Culturii, autoritățile administrației publice locale și de către instituțiile publice, inclusiv de autoritățile administrației publice locale, instituții publice sau autoritatea administrației publice locale a municipiului/a UTA Găgăuzia.

¹⁵ Lega nr. 160/2017 cu privire la biblioteci

¹⁶ Legea muzeelor nr. 262/2017, art. 5 alin. (6)

¹⁷ Legea muzeelor nr. 262/2017, art. 5 alin. (6), lit. a) și b)

¹⁸ Legea culturii nr. 413/1999, art. 19 alin. (1)

Schimbările constante de natură economică, socială, tehnologică și geopolitică, cultura și patrimoniul cultural rămân a fi printre domeniile cele mai puțin prioritizate la nivel de politici publice și alocări bugetare. În loc ca problemele structurale din acest sector să fie soluționate, acestea tind să se acumuleze și să se agraveze. Republica Moldova nu face excepție în acest sens. Dificultățile din domeniul culturii și patrimoniului cultural sunt recurente și adesea ignorate în raport cu alte priorități. Criza provocată de pandemia COVID-19, izbucnită în 2020, a accentuat vulnerabilitățile deja existente, afectând disproporționat sectoarele care depind de interacțiunea directă cu publicul – muzeele, spectacolele, cinematografia, artele spectacolului. Restricțiile impuse au determinat închiderea temporară a instituțiilor de cultură, reducerea drastică a activităților artistice și pierderi economice semnificative pentru specialiștii din domeniul culturii, cu precădere cei din sectorul independent. Pe lângă impactul pe termen scurt și mediu, criza provocată de pandemia COVID-19 a evidențiat provocările și oportunitățile structurale comune pentru domeniul culturii și patrimoniului cultural. Acestea vizează transformarea digitală; necesitatea de a consolida SCC și diversificarea surselor de finanțare; dezvoltarea unei piețe a muncii echitabile și durabile, inclusiv a protecției sociale pentru profesioniștii din SCC; sprijinirea pe scară largă a inovațiilor; punerea în aplicare a tranziției verzi; contribuția la egalitate și diversitate; atragerea turismului către Republica Moldova și stimularea vitalității zonelor rurale și urbane, ș.a.

Fluxul masiv de refugiați din Ucraina din 2022, cauzat de invazia Federației Ruse (care a declanșat cea mai mare strămutare de persoane în Europa după cel de-al Doilea Război Mondial) a reprezentat un test de rezistență pentru Republica Moldova. Spiritul de solidaritate și coeziune socială națională a fost apreciat de întreaga comunitate internațională. Republica Moldova are deja o deschidere fără precedent față de artiștii ucraineni. Mulți dintre ei s-au încadrat în instituțiile de cultură de aici și creează cu succes. Anul 2023 a fost declarat Anul Culturii Ucrainene în Republica Moldova, pe parcursul căruia au avut loc numeroase evenimente și acțiuni menite să susțină și să încurajeze spiritul ucrainenilor afectați de război.

Cu toate acestea, efectele colaterale ale războiului de agresiune a Federației Ruse împotriva Ucrainei continuă să persiste prin instrumentele războiului hibrid (utilizarea abuzivă a culturii în scopul răspândirii propagandei de război, dezinformarea ș.a.), integrate în narațiuni istorice și identitare pentru justificarea agresiunii și influențării susținerii interne și internaționale.

Conform raportului „Evaluarea sectorului cultural din Republica Moldova în perspectiva elaborării Strategiei pentru cultură și patrimoniu – 2030”¹⁹, publicat în 2024, precum și în urma consultărilor cu reprezentanții domeniului culturii și patrimoniului cultural (12 grupuri țintă), sectorul cultural din Republica Moldova se confruntă cu provocări majore care subminează dezvoltarea și viabilitatea acestuia pe termen lung. Una dintre problemele identificate vizează **infrastructura culturală** (totalitatea instituțiilor care oferă servicii, produse culturale, spații, edificii ș.a.).

¹⁹ <https://mc.gov.md/sites/default/files/file-cloud/rap-fin-strat-2030.pdf>

În Republica Moldova, infrastructura fizică culturală actuală a fost edificată până la obținerea independenței, conform necesităților și numărului populației de atunci. La moment însă, migrarea masivă din mediul rural spre centrele urbane și din țară spre exterior are un impact direct asupra viabilității infrastructurii culturale locale. Transformările au loc într-un context de declin demografic accelerat, în care populația țării a scăzut de la 2,84 milioane în 2015 la 2,42 milioane în 2023²⁰. În multe localități, lipsa publicului și a personalului determină abandonarea treptată a spațiilor culturale sau utilizarea acestora la un randament minim.

În context, se constată discrepanțe semnificative de dezvoltare teritorială privind infrastructura culturală, precum și o fluctuație semnificativă a ofertei și consumului cultural, în special între mediul rural și cel urban. Concentrarea ofertei culturale cu preponderență în unele dintre municipiile și orașele mai dezvoltate ale țării (mun. Bălți, mun. Cahul, mun. Ungheni, ș.a.), întreține starea de deteriorare a infrastructurii culturale din mediul rural.

Cu toate acestea, la nivel local, sunt susținute o serie de inițiative culturale valoroase, precum: expoziții de artă, festivaluri de teatru, spectacole de dans, concerte, ateliere educaționale, lansări de carte, colocvii, schimburi culturale, tabere de creație, precum și evenimente dedicate promovării patrimoniului cultural imaterial. Aceste inițiative contribuie la revitalizarea vieții culturale locale, la implicarea comunității și la consolidarea identității culturale. În domeniul muzicii, se acordă sprijin pentru o varietate de activități concertistice, de la recitaluri solo, concerte simfonice, spectacole corale, până la festivaluri tematice și turnee ale artiștilor autohtoni în străinătate. De asemenea, sunt încurajate concertele dedicate promovării tinerelor talente. Multe dintre aceste proiecte sunt aliniate cu evenimente culturale internaționale de prestigiu, precum Ziua Europei sau Ziua Internațională a Muzicii, și pot fi incluse în circuite internaționale de festivaluri, ceea ce contribuie la creșterea vizibilității internaționale a culturii naționale.

În perioada 2022-2024, la nivel național, activitatea instituțiilor de învățământ artistic extrașcolar a rămas constantă, fără variații semnificative în ceea ce privește numărul acestora. În această perioadă, rețeaua instituțiilor de învățământ artistic extrașcolar a cuprins, în medie, 140 de unități, inclusiv 21 de filiale. Structura acestor instituții implică 40 de școli de muzică (dintre care 2 sunt filiale); 60 școli de arte (dintre care 12 sunt filiale); 19 școli de arte plastice (dintre care 7 sunt filiale), cu un număr de 19850 locuri de instruire și cca 2350 cadre didactice.

În anul 2024, odată cu modificările aduse Codului educației nr. 152/2014, a fost introdus conceptul de **învățământ artistic complementar**, precum și prevederea privind **instituțiile de învățământ extrașcolar artistic complementar**, reprezentate de **școlile de arte** (muzică, teatru, arte plastice, dans etc.). În aceste instituții se predau exclusiv discipline de profil artistic, având ca scop dezvoltarea competențelor artistice și culturale ale elevilor cu vârste între 7 și 16 ani. În prezent, învățământul artistic se confruntă cu probleme funcționale nereflectate în cadrul normativ actual. Prin urmare, este necesară actualizarea acestuia în

²⁰ https://ro.wikipedia.org/wiki/Demografia_Republicii_Moldova

conformitate cu politicile Ministerului Educației și Cercetării, ca urmare a modificărilor aduse Codului educației nr. 152/2014. **Școlile de Muzică și de Arte** oferă profiluri precum arta muzicală, teatrală și coregrafică, iar **Școlile de Arte plastice** – cuprind doar profilul artelor plastice. Procesul educațional se desfășoară prin lecții teoretice și practice, individuale și în grup, prin activități precum repetiții, expoziții, vizionări și participarea în colective artistice. Rețeaua menționată reprezintă un pilon important în formarea artistică a tinerei generații și în susținerea educației culturale la nivel local și național.

Totodată, în Republica Moldova, funcționează 51 de uniuni și asociații de creație, toate organizate ca asociații obștești, conform prevederilor *Legii nr. 21/2013 cu privire la oamenii de creație și la uniunile de creație și Legii nr. 86/2020 cu privire la organizațiile necomerciale*. Totuși, 16 dintre acestea sunt inactive, fapt care denotă lipsa de implicare, precum și dificultăți de ordin administrativ, organizațional sau financiar. Doar 10 uniuni de creație sunt recunoscute oficial ca parteneri strategici ai Ministerului Culturii, ceea ce le oferă prioritate în accesarea fondurilor bugetare pentru proiecte culturale de importanță națională. Proiectele acestora sunt adesea multianuale, contribuind la stabilitatea și dezvoltarea sectorului cultural. Această situație evidențiază polarizarea între organizațiile culturale active și recunoscute, pe de o parte, și celelalte uniuni, care nu beneficiază de sprijin sistemic și rămân într-o zonă de marginalitate, pe de altă parte. Lipsa unui mecanism eficient de monitorizare și sprijin pentru activarea acestor entități inactive limitează potențialul creativ și diversitatea culturală a țării. În acest context, se impune necesitatea reevaluării criteriilor de finanțare și recunoaștere, precum și elaborarea unor politici de revitalizare a uniunilor inactive, prin formare profesională, consultanță juridică și stimulente pentru inițiative culturale relevante.

Activitatea formațiilor artistice la nivel național reflectă potențialul creativ considerabil al Republicii Moldova, reprezentat de un număr total de 3413 formații artistice active. Totuși, doar 804 dintre acestea dețin titlul onorific de „formație model”, ceea ce reprezintă aproximativ 23,5 % din numărul total. Distincția „model” este acordată formațiilor care se remarcă prin calitatea artistică, nivelul profesional al interpretării, repertoriul reprezentativ și participarea activă la evenimente culturale de amploare. Diferența semnificativă între numărul total de formații și cele recunoscute ca „model” indică existența unui potențial artistic latent, care ar putea fi valorificat prin politici de sprijin, formare continuă și stimulente culturale. Totodată, datele menționate reflectă necesitatea unei dezvoltări strategice a formațiilor artistice, cu accent pe creșterea calității artistice și promovarea formațiilor locale, în special în zonele rurale, unde acestea joacă un rol important în menținerea identității culturale.

Infrastructura culturală existentă este în general învechită, slab dotată și reabilitată. Tabelul nr. 1 reprezintă evoluția infrastructurii fizice culturale în perioada 2019-2024. Pe parcursul acestei perioade, numărul teatrelor de stat și municipale a rămas același: 12 teatre subordonate Ministerului Culturii, inclusiv Teatrul de Operă și Balet „Maria Bieșu” și 5 teatre municipale: Teatrul Național Satiricus „Ion Luca Caragiale” (mun. Chișinău), Teatrul de Păpuși „Guguță” (mun. Chișinău), Teatrul „Veniamin Apostol” (mun. Soroca), Teatrul

Municipal „S. Kesea” (mun. Comrat) și Teatrul Național Dramatic „Dumitru Tanasoglu” (mun. Ceadâr-Lunga). În ultimele trei decenii a fost construit doar un singur teatru - clădirea Teatrului muzical-dramatic „Bogdan Petriceicu Hașdeu” din mun. Cahul²¹. Teatrele municipale și trei teatre din subordinea Ministerului Culturii își desfășoară activitatea în clădiri adaptate: Teatrul Național „Eugene Ionesco” – fost cinematograf, Teatrul Fără Nume – fosta clădire a Partidului Comunist al Moldovei, Teatrul „Ion Creangă” – clădire administrativă de la Centrul Internațional de Expoziții „Moldexpo” S.A. și Teatrul „Alexei Mateevici” – fostă instituție medicală. Din 2021 și-a reluat activitatea Teatrul Municipal „S. Kesea” din mun. Comrat. Spațiul teatral a fost adaptat în Casa de Cultură din mun. Comrat. De asemenea, în subordinea Ministerului Culturii sunt și patru instituții concertistice: Filarmonica Națională „Serghei Lunchevici”, Organizația Concertistică și de Impresariat „Moldova Concert” – Palatul Național „Nicolae Sulac”, Sala cu Orgă și Ansamblul Academic de Dansuri Populare „JOC”. Clădirea în care, până nu demult a activat Filarmonica Națională a fost dată în exploatare în 1913, având inițial destinația de circ. În 1940 a fost creată instituția Filarmonicii cu sediul în fostul circ. În 1960 au fost efectuate lucrări de reconstrucție a edificiului, fiind schimbat interiorul, cât și exteriorul clădirii: intrarea principală a fost decorată cu o arcadă cu șase coloane, care a conferit clădirii grandoare și solemnitate. Urmare a incendiului din 2020, clădirea Filarmonicii Naționale a fost devastată în proporție de 80%, iar activitatea Filarmonicii a trecut temporar în Sala Palatului Republicii. Cu referire la construcția Palatului Național „Nicolae Sulac”, aceasta s-a finisat în 1974 și a fost transmisă la balanța Ministerului Culturii în 1975, fiind denumită inițial Palatul „Octombrie”. Capacitățile tehnice oferă posibilitatea de montare și prestare a serviciilor artistice pentru spectacole teatralizate și de divertisment, concerte de diferite genuri muzicale. Din anul 1995, aici își desfășoară activitatea Organizația Concertistică și de Impresariat „Moldova-Concert”.

Tabelul nr. 1. Evoluția infrastructurii culturale în perioada 2019 - 2024

Anul	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Instituții teatral - concertistice	16	16	16	16	16	16
Biblioteci (total)	2674	2655	2632	2600	2563	2544

²¹ Pentru construcția noului sediu, Guvernul României a oferit un grant nerambursabil în valoare de 800 de mii de euro, iar Republica Moldova a avut o contribuție de 300 de mii de euro.

Biblioteci publice	1324	1317	1305	1295	1290	1285
Muzee	127	130	131	132	132	132
Case de cultură	1216	1197	1194	1194	1187	1183
Instalații cinematografice (la sfârșitul anului)	10	10	10	10	10	10
Total instituții	4043	4008	3983	3943	3908	3 753
Numărul populației, mii pers.	2684,8	2643,7	2626,6	2565,0	2423,3	2 401,2

Sursa: Biroul Național de Statistică

În urma consultărilor publice, desfășurate în luna martie 2025, de către Ministerul Culturii și reprezentanții Biroului Regional UNESCO Veneția cu grupurile țintă, au fost reiterate problemele cu care se confruntă artiștii, liber-profesioniștii, lucrătorii din domeniul culturii și reprezentanții societății civile, printre care și insuficiența infrastructurii adecvate pentru desfășurarea activității acestora. Artiștii și colectivele independente se confruntă cu un deficit sever de spații accesibile pentru desfășurarea activităților – fie că este vorba despre

ateliere, spații de repetiție, galerii sau scene alternative. Această provocare afectează direct calitatea producțiilor artistice și limitează posibilitatea atragerii unui public constant și divers. Mulți creatori sunt constrânși să lucreze în condiții limitate, fără dotările minime necesare, fapt care determină reducerea capacității de exprimare, colaborare și dezvoltare profesională. Aceasta nu doar limitează sustenabilitatea artiștilor, ci afectează diversitatea culturală și accesul publicului larg la forme artistice inovatoare și emergente.

Infrastructura culturală în mediul rural înregistrează un declin permanent, determinat de reducerea continuă a numărului de biblioteci și a caselor de cultură. Astfel, numărul bibliotecilor s-a redus de la 2674 în 2019 la 2544 în 2024, ce constituie o scădere de circa 4,86% . De asemenea s-a redus și numărul caselor de cultură, de la 1216 - în 2019 la 1183 – în 2024, ce constituie circa 2,71%. Scăderea numărului de biblioteci și case de cultură în mediul rural din Republica Moldova este un fenomen complex, determinat de migrația și depopularea continuă a satelor, precum și de insuficiența bugetelor locale și prioritizarea altor nevoi sociale imediate. Mai mult, din 1183 de case de cultură care funcționau în 2024, 1114 activează în localitățile rurale, 365 dintre acestea necesitând reparație capitală, iar 43 sunt avariate (conform situației reflectate în Tabelul nr. 2).

Tabelul nr. 2 Evoluția caselor de cultură în perioada 2019-2024

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Case de cultură (mediul rural)	1143	1127	1123	1120	1120	1114
Necesită reparație capitală	362	350	342	335	347	365
Avariate	44	45	36	36	31	43

Sursa: Biroul Național de Statistică

În ansamblu, numărul instituțiilor de cultură la nivel local s-a redus de la 4043 - în 2019 la 3885 - în 2024, înregistrându-se astfel o scădere de 3,91%.

La nivel național, sectorul editorial din Republica Moldova în ultimii 3 ani își menține o dinamică relativ stabilă, cu un număr constant de 139 de editori activi. Această cifră reflectă o structură editorială modestă, dar funcțională, într-un context în care piața de carte este influențată de factori economici, culturali și demografici. Valoarea anuală a producției editoriale în Republica Moldova constituie cca 98 - 100 milioane lei. Astfel, unui locuitor îi

revine cca 40 lei. În România acest indice este egal cu 85 lei, în Ungaria – 400 lei, în țările Europei vestice – 1 200 - 1 600 lei pe cap de locuitor.²²

Producția de carte autohtonă din Republica Moldova are o cotă relativ mică în volumul pieței de carte, care se comercializează pe teritoriul țării noastre. Editurile din Republica Moldova, care publică anual cca 2 500 de titluri de carte (*dintre care 1785 în l. română, 80 în l. engleză și alte limbi*) nu pot să satisfacă toate cerințele consumatorului/cititorului nostru. Estimările arată că din cca 60 000 de titluri de carte, care se comercializează pe Piața de carte din Republica Moldova, numai 10–15 % sunt titluri publicate de editurile autohtone. Cele mai importante edituri din Republica Moldova exportă în România o bună parte din titlurile sale. În Republica Moldova, cota standard a Taxei pe Valoarea Adăugată (în continuare - TVA) reprezintă 20 %. Totuși, pentru anumite produse și servicii culturale, inclusiv producția de carte și publicațiile periodice, legislația prevede scutiri de TVA fără drept de deducere. Astfel, cărțile, publicațiile periodice, precum și serviciile de editare și cele legate de drepturile de autor și drepturile conexe utilizate în procesul de producție beneficiază de această scutire, indiferent dacă sunt pe suport de hârtie sau în format digital. Măsura în cauză are drept scop susținerea sectorului editorial și încurajarea producției locale de carte.

Cu toate că producția editorială acoperă diverse domenii, precum literatură artistică, manuale, carte științifică, religioasă, pentru copii și tineret etc. nu există o distribuție echilibrată între genuri, iar promovarea autorilor locali rămâne limitată.

Ca urmare, sectorul editorial din Republica Moldova rămâne predominant tradițional, cu un accent major pe formatul tipărit și o prezență digitală încă modestă. În ultimii trei ani, au fost înregistrate până la 270 de resurse (anuale, buletine, reviste, ziare), majoritatea publicate în limba română o cifră relativ redusă, din care doar o mică parte sunt disponibile și în format online. Această situație relevă necesitatea acută de editare, publicare și diversificare a ofertei editoriale, atât în formatele, cât și canalele de distribuție. Integrarea tehnologiilor digitale, precum ebook-urile, publicațiile online, audiobook-urile sau platformele de lectură digitală, reprezintă priorități importante pentru adaptarea sectorului editorial la noile obiceiuri de consum cultural. Conform *Regulamentului privind selectarea, editarea și achiziția cărții naționale din mijloacele financiare alocate din bugetul de stat, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 256/2013*, Ministerul Culturii selectează și susține anual editarea a 80–90 de titluri de carte, achiziționând, în majoritatea cazurilor, câte 300 de exemplare din fiecare titlu. În total, între 20.000 și 25.000 de exemplare sunt distribuite anual, gratuit, bibliotecilor publice, în vederea completării colecției de carte. Totuși, procedura de selecție a titlurilor necesită îmbunătățiri, inclusiv prin consultarea reprezentanților Sistemului Național de Biblioteci și a beneficiarilor, pentru a asigura o mai bună aliniere cu interesele reale ale publicului. De asemenea, numărul de 300 de exemplare per titlu este insuficient pentru a acoperi în mod echitabil necesitățile întregului Sistem Național de Biblioteci.

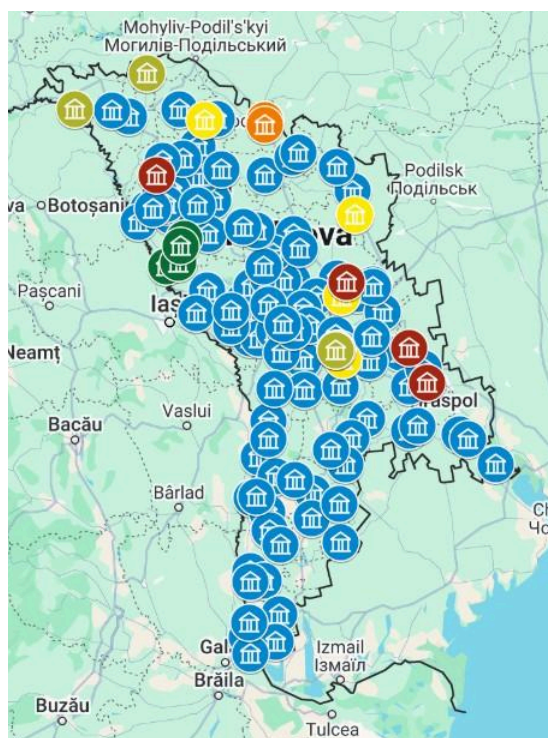
²² Studiu de elaborat de Asociația Bibliotecarilor din Republica Moldova, ediția 2024 (în cadrul Concursului proiectelor culturale ale Ministerului Culturii, sesiunea 2024)

Un alt exemplu pozitiv îl reprezintă *Regulamentul cu privire la mecanismul de finanțare pentru traducerea și editarea cărții în străinătate, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 113/2024*, care instituie un mecanism transparent de sprijin pentru editarea cărților în format electronic și promovarea autorilor autohtoni pe plan internațional. Impactul acestei acțiuni nu va fi unul imediat, întrucât presupune eforturi susținute și colaborare interinstituțională, precum și strategii de promovare pe termen mediu și lung, adaptate piețelor editoriale externe. Din perspectiva infrastructurii culturale, singurul segment care a cunoscut o evoluție pozitivă este cel muzeal, numărul muzeelor crescând de la 127 - în 2019 la 132 - în 2024 (Figura nr.3), fapt ce reflectă un interes consolidat pentru conservarea patrimoniului cultural și o implicare punctuală în deschiderea de muzee locale sau tematice. Muzeele activează într-un spectru diversificat: de la istorie și etnografie, până la artă și științe naturale, fiind distribuite într-o manieră relativ uniformă în regiunile de Nord, Centru și Sud. Cu toate acestea, doar instituțiile din mun. Chișinău dispun de infrastructuri moderne și resurse adecvate, în timp ce muzeele din teritoriu se confruntă cu lipsă cronică de finanțare, infrastructură și personal calificat. Cu toate acestea, în anul 2023, cele 132 de muzee din țară au fost vizitate de peste 719 000 de persoane, înregistrând o creștere de 1,7% față de anul 2022²³, fapt ce confirmă interesul publicului și necesitatea continuării investițiilor în modernizarea, digitalizarea și diversificarea serviciilor muzeale.

În subordinea Ministerului Culturii se află șapte instituții muzeale: Muzeul Național de Istorie a Moldovei, Muzeul Național de Artă al Moldovei, Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală, Muzeul Național al Literaturii Române, Muzeul de Istorie a Evreilor din Republica Moldova, Casa-muzeu „A.S. Pușkin” și Rezervația Cultural-Naturală „Orheiul Vechi”. O parte dintre aceste instituții administrează filiale regionale sau case memoriale, contribuind astfel la extinderea rețelei muzeale în teritoriu.

Figura nr. 3 Harta muzeelor înregistrate în Republica Moldova

²³ https://statistica.gov.md/files/files/publicatii_electronice/Moldova_in_cifre/2024/Moldova_cifre_2024.pdf

Sursa: Ministerul Culturii [link](#)

În ultimele două decenii, au fost realizate investiții pentru restaurarea și consolidarea infrastructurii muzeale. Muzeul Național de Artă al Moldovei a fost restaurat cu sprijinul financiar al României, Muzeul Național de Istorie a beneficiat de fonduri guvernamentale pentru extinderea spațiilor expoziționale, iar Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a finalizat lucrări de reparație capitală a acoperișului. Rezervația Cultural -Naturală „Orheiul Vechi”, cel mai vizitat obiectiv cultural din Republica Moldova, a fost reabilitată prin parteneriate internaționale și beneficiază de infrastructură modernă de vizitare.

Cu toate acestea, persistă carențe structurale în ceea ce privește infrastructura de conservare. Sediile muzeelor naționale, deși parțial restaurate, necesită în continuare surse financiare substanțiale pentru reabilitarea completă, întrucât sunt amplasate în clădiri istorice edificate cu peste un secol în urmă, care prezintă deficiențe funcționale și structurale. Spațiile de depozitare, în special pentru colecțiile de valoare excepțională sau tezaure, sunt subdimensionate și nu oferă condiții adecvate pentru protejarea patrimoniului mobil în caz de risc.

În eventualitatea unor situații de urgență precum cutremurele, conflictele armate sau efecte accentuate ale schimbărilor climatice, Republica Moldova nu dispune de infrastructuri specializate pentru conservarea în siguranță a patrimoniului cultural mobil.

Lipsa investițiilor în modernizare, precum și insuficiența personalului de specialitate și a unei viziuni de dezvoltare pe termen lung, determină un randament scăzut al acestor instituții în îndeplinirea funcțiilor educaționale, sociale și economice. În mediul rural, diminuarea

continuă a numărului de biblioteci, muzee și case de cultură este și mai accentuată, limitând semnificativ accesul populației la resurse culturale de bază.

Din 2022, prin intermediul Programului Național de Dezvoltare Locală „Satul European” și „Satul European Express” au fost renovate și dotate cu tehnică necesară 83 de case de cultură, biblioteci publice și școli de artă. În vederea extinderii modernizării instituțiilor culturale, prin intermediul Documentului unic de program pentru anii 2025–2027 sunt prevăzute investiții pentru renovarea a 77 de case de cultură, a 3 școli de arte, 3 biblioteci publice, 1 monument istoric și 4 muzee²⁴. Raportat la numărul total de instituții culturale existente, se impune necesitatea asigurării continuității acestor programe în vederea extinderii accesului la infrastructură culturală pentru un număr cât mai mare de localități și comunități. Totodată, includerea unui singur monument istoric în lista obiectivelor finanțate relevă capacitatea limitată a autorităților locale de a elabora și depune proiecte de restaurare a patrimoniului construit. Această situație evidențiază necesitatea consolidării sprijinului tehnic și instituțional pentru dezvoltarea proiectelor dedicate patrimoniului istoric, astfel încât acesta să beneficieze de o atenție adecvată în politicile de investiții publice. Altfel, numeroase bunuri de patrimoniu imobil, inclusiv conace istorice, case tradiționale și alte elemente ale fondului construit vernacular, situri arheologice, monumente comemorative rămân insuficient protejate, restaurante sau valorificate.

În pofida tendințelor de descreștere a infrastructurii culturale fizice, autoritățile publice au inițiat, în ultimii ani, o serie de acțiuni strategice menite să revitalizeze sectorul cultural la nivel local și să îmbunătățească cadrul de funcționare al instituțiilor culturale. Astfel, în perioada 2023-2024²⁵, a fost adoptat Regulamentul de organizare și funcționare a casei de cultură și Regulamentul privind desfășurarea concursurilor pentru identificarea, evaluarea și selectarea proiectelor și programelor locale de dezvoltare culturală²⁶.

Din perspectiva conservării și reabilitării patrimoniului cultural și edificiilor culturale, facilitățile fiscale și vamale prevăzute de cadrul normativ național reprezintă un instrument esențial pentru susținerea proiectelor de restaurare și reabilitare. Conform Hotărârii Guvernului nr. 246/2010²⁷, proiectele de asistență tehnică și investițională aflate în derulare, care cad sub incidența tratatelor internaționale sau a contractelor de stat, beneficiază de scutire de TVA cu drept de deducere pentru livrările de mărfuri și servicii efectuate pe teritoriul țării. Această facilitate fiscală se aplică atât donatorilor, implementatorilor și beneficiarilor, cât și contractorilor și subantreprenorilor implicați direct în realizarea proiectelor, în baza listelor aprobate de Guvern și a documentației justificative. Pentru a asigura transparența și monitorizarea eficientă, toate proiectele eligibile sunt înregistrate pe Platforma pentru Gestionarea Asistenței Externe (AMP), unde sunt introduse datele relevante și se atașează documentele de referință, inclusiv acordurile internaționale, contractele și

²⁴ <https://mc.gov.md/ro/content/guvernul-republicii-moldova-investeste-dezvoltarea-infrastructurii-comunitatilor>

²⁵ aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 83/2023

²⁶ aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 808/2024

²⁷ [Hotărârea Guvernului nr. 246/2010 cu privire la modul de aplicare a facilităților fiscale și vamale aferente realizării proiectelor de asistență tehnică și investițională în derulare, care cad sub incidența tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte sau a contractelor de stat](#)

termenele de referință. Astfel, prezentul mecanism facilitează și contribuie la valorificarea sprijinului extern în vederea reabilitării infrastructurii culturale a Republicii Moldova.

Totuși, un aspect sensibil este reprezentat de accesul deficitar la infrastructura digitală, care accentuează inegalitățile culturale și creează riscul apariției unor noi forme de excluziune. Această situație este marcată de faptul că populația în etate (care nu dispune de competențe digitale) atât din mediul urban, cât și rural a crescut în ultimii 10 ani: în mediul urban de la 112, 2 mii persoane - în 2014 la 182, 6 mii persoane - în 2024, iar în mediul rural de la 202,8 mii persoane - în 2014 la 254, 6 mii persoane - în 2024²⁸. Pe acest fundal, este esențială o intervenție strategică, coordonată și susținută, care să vizeze reabilitarea, modernizarea și extinderea infrastructurii culturale, cu accent pe incluziunea teritorială, adaptarea la noile tehnologii și integrarea culturii în procesele de dezvoltare locală și regională. În contextul în care, infrastructura digitală este subdezvoltată, este importantă susținerea altor dimensiuni ale ecosistemului digital cultural, cu accent pe următoarele direcții:

- *Alfabetizarea digitală*, atât pentru publicul larg, cât și pentru operatorii culturali, pentru utilizarea eficientă a instrumentelor online, într-o perioadă în care inteligența artificială se conturează ca o tehnologie disruptivă în sectoarele culturale și creative, creând în același timp noi oportunități și provocări;
- *Vizibilitatea online a conținutului cultural național*, prin prezență activă pe rețele sociale, site-uri specializate, platforme de streaming sau comerț electronic;
- *Modele inovatoare de monetizare digitală*, precum crowdfunding-ul, abonamentele digitale, microplățile sau colaborările cu platforme globale, care pot contribui la sustenabilitatea sectorului cultural.

Fără aceste elemente, digitalizarea riscă să devină accesibilă preponderent populației din mediul urban, și nu o soluție incluzivă pentru dezvoltarea culturală națională.

Un domeniu critic afectat de digitalizare insuficientă este cel muzeal. Multe muzee din Republica Moldova nu dispun de soluții digitale moderne – precum tururi virtuale 3D, cataloage interactive, aplicații educaționale sau sisteme de ghidare digitală – care să permită accesul larg al publicului, în special al celui din zonele rurale sau din diaspora. Această situație limitează nu doar accesibilitatea și atractivitatea muzeelor, ci și capacitatea lor de a răspunde așteptărilor noilor generații de vizitatori, obișnuiți cu experiențe digitale imersive. În plus, absența digitalizării colective și a documentării moderne a patrimoniului mobil și imobil reduce capacitatea de reacție în caz de urgență, afectând grav procesele de conservare, protecție și valorificare a acestuia.

Totodată, digitalizarea patrimoniului cultural imaterial rămâne un domeniu insuficient valorificat. Deși unele instituții au inițiat activități de documentare și arhivare digitală a tradițiilor și meșteșugurilor, aceste inițiative sunt fragmentare și dificil accesibile publicului larg. Lipsa unei platforme digitale naționale, a infrastructurii adecvate și a competențelor

²⁸ https://statistica.gov.md/ro/statistic_indicator_details/56

tehnice limitează extinderea și utilizarea acestor resurse. Consolidarea eforturilor de digitalizare a patrimoniului imaterial – prin investiții, formare profesională și implicarea comunităților – este fundamentală pentru protejarea și transmiterea acestuia într-o formă accesibilă și durabilă.

De asemenea, consolidarea capacităților administrației publice locale (inclusiv a funcționarilor), a angajaților din instituțiile culturale publice și a membrilor organizațiilor neguvernamentale, precum și dezvoltarea instituțională a acestora, reprezintă un pilon strategic pentru diversificarea ofertei culturale și creșterea gradului de participare culturală. Demersurile în cauză sunt imperios necesare pentru inițierea de proiecte relevante, construirea de parteneriate sustenabile și extinderea accesului la cultură.

Fenomenul accentuat al depopulării satelor și îmbătrânirea populației rurale afectează grav mecanismele de transmitere intergenerațională a patrimoniului imaterial, contribuind la dispariția treptată a cunoștințelor tradiționale, meșteșugurilor, obiceiurilor și practicilor comunitare. În lipsa unor politici culturale coerente și a programelor de revitalizare adaptate contextului local, riscurile de pierdere ireversibilă a identității culturale sunt considerabile.

Această situație impune necesitatea unei abordări incluzive în vederea promovării integrării persoanelor din zonele rurale și izolate în sectorul cultural, în special a copiilor, tinerilor, a femeilor, precum și a vârstnicilor, dezvoltând și investind în infrastructuri locale și adaptate, consolidând astfel rolul culturii în dezvoltarea teritorială.

Având în vedere riscurile existente, se derulează totuși inițiative pozitive, care demonstrează potențialul patrimoniului rural ca resursă pentru dezvoltare durabilă. Un exemplu elocvent reprezintă refuncționalizarea construcțiilor tradiționale în scopuri turistice sau educaționale și promovarea valorilor locale prin centre culturale, pensiuni tematice sau muzee comunitare care contribuie la păstrarea identității locale și la dinamizarea vieții culturale. Implicarea activă a vârstnicilor în proiecte culturale în calitate de purtători de memorie și mentori este fundamentală în acest proces, fiind în concordanță cu politicile privind îmbătrânirea activă și coeziunea comunitară.

În context, este de menționat că lipsa intervențiilor stringente de reabilitare și modernizare a infrastructurii culturale va accelera degradarea acestora și scăderea serviciilor culturale în situația în care, autoritățile publice locale vor fi nevoite să reducă sau să închidă anumite facilități, datorită lipsei condițiilor corespunzătoare²⁹.

Gestionarea **patrimoniului cultural național** este susținută de o rețea instituțională aflată în subordinea Ministerului Culturii, care include mai multe entități cu atribuții complementare. Institutul Patrimoniului Cultural (*în continuare - IPC*) are un rol central în cercetarea științifică a patrimoniului cultural – mobil, imobil și imaterial. Agenția de Inspectare a Monumentelor Istorice (*în continuare - AIM*) este responsabilă de monitorizarea stării monumentelor și a zonelor lor de protecție, precum și de verificarea conformității intervențiilor. Agenția Națională Arheologică (*în continuare - ANA*) coordonează, autorizează

²⁹ <https://mc.gov.md/sites/default/files/file-cloud/rap-fin-strat-2030.pdf>

și controlează cercetările arheologice preventive și sistematice, asigurând evidența și protecția siturilor arheologice. Serviciul de Evidență și Circulație a Bunurilor Culturale Mobile (*în continuare - SECBCM*) contribuie la prevenirea traficului ilicit, în cooperare cu autoritățile de control. Centrul Național pentru Conservarea și Protejarea Patrimoniului Cultural Imaterial (*în continuare - CNCPPCI*) este dedicat identificării, documentării și promovării elementelor patrimoniului imaterial, în colaborare cu comunitățile și purtătorii de tradiții.

Pe lângă instituțiile subordonate Ministerului Culturii, în domeniul patrimoniului cultural activează și mai multe structuri consultative cu rol de expertiză și avizare. Printre acestea se numără: Consiliul Național al Monumentelor Istorice, Consiliul Monumentelor de For Public, Comisia Națională Arheologică, Comisia Națională pentru Salvagardarea Patrimoniului Cultural Imaterial, Comisia Națională a Muzeelor și Colecțiilor și Consiliul de experți pentru evaluarea, omologarea și achiziționarea operelor de artă plastică. Aceste consilii și comisii sprijină procesul decizional în domenii precum protejarea monumentelor, cercetarea arheologică, salvagardarea patrimoniului imaterial și acreditarea muzeelor, contribuind la aplicarea coerentă a politicilor publice în sector.

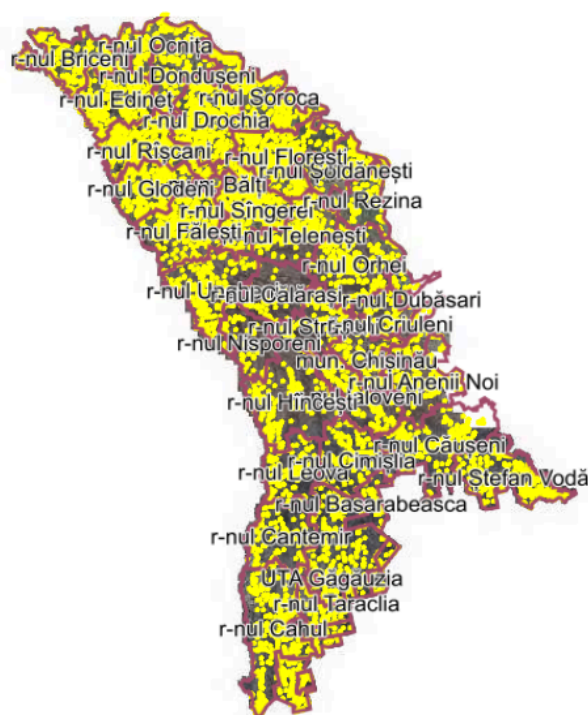
De asemenea, gestionarea patrimoniului cultural este asigurată de registrele naționale și locale specializate, care constituie instrumente de referință pentru protejarea patrimoniului cultural. Autoritățile publice locale contribuie, la rândul lor, la gestionarea patrimoniului cultural, prin activități ce țin de evidență, întreținere, valorificare și supraveghere a bunurilor culturale de pe teritoriul administrat. Cu toate acestea, capacitatea de intervenție la nivel local este adesea afectată de resurse umane limitate și de lipsa specializării în domeniul patrimoniului cultural, ceea ce reduce eficiența măsurilor de protecție și pune presiune suplimentară pe structurile centrale.

Patrimoniul cultural național se confruntă cu multiple provocări sistemice care afectează capacitatea de protecție, conservare și valorificare durabilă. Conform rapoartelor elaborate în cadrul proiectului Twinning „Suport pentru promovarea patrimoniului cultural în Republica Moldova, prin păstrarea și protecția acestuia”³⁰, domeniul patrimoniului cultural național se confruntă cu dificultăți majore. Lacunele existente în legislația națională, alături de aplicarea inefficientă a prevederilor legale, constituie obstacole semnificative în eforturile de conservare și valorificare a patrimoniului cultural. Situația este agravată de inconsecvențele dintre reglementările din domeniile conexe, care împiedică aplicarea coerentă a cadrului juridic. În prezent, patrimoniul cultural material este expus unui spectru larg de riscuri, precum degradarea naturală, urbanizarea accelerată și lipsa intervențiilor specializate. Crizele, provocate fie de factori naturali sau antropici au evidențiat vulnerabilitățile sistemice ale sectorului și necesitatea unor mecanisme consolidate de evaluare a riscurilor și de intervenție coordonată. În absența unor politici publice bine definite și eficiente, bunurile valoroase riscă să fie pierdute prin vandalism, intervenții neautorizate, distrugerii accidentale sau neglijență.

³⁰ <https://mc.gov.md/ro/content/proiectul-ue-twinning>

Un domeniu expus în mod particular acestor riscuri este patrimoniul arheologic, care constituie o componentă fundamentală a memoriei colective și a identității culturale, reflectând continuitatea locuirii umane și evoluția civilizațiilor de-a lungul timpului pe teritoriul național. Un progres semnificativ în consolidarea sistemului de protecție reprezintă instituirea Registrului Arheologic Național³¹. Registrul include pentru fiecare sit un cod unic RAN, localizarea administrativă, denumirea, tipologia și datarea estimativă. Harta digitală (Figura nr.4) aferentă este disponibilă public pe platforma geodata.gov.md, sporind transparența și accesibilitatea informației. În medie, circa 20 de șantiere arheologice sunt deschise anual, majoritatea în regim de cercetare preventivă și salvare, asociată proiectelor de infrastructură. Descoperirile rezultate sunt transferate către muzeele de stat, conform prevederilor legale, însă acest flux constant de bunuri culturale generează o presiune semnificativă asupra capacităților de depozitare și conservare ale instituțiilor muzeale. În absența unei corelări funcționale între ritmul cercetărilor și infrastructura muzeală existentă, există riscul ca obiectele descoperite să fie stocate în condiții improprii, afectând procesul de conservare și valorificare științifică sau expozițională. Totodată, monitorizarea stării siturilor arheologice, nivelul de cercetare și accesibilitatea acestora rămân neuniforme și adesea insuficient documentate. Lipsa unui sistem interinstituțional integrat de evidență geospațială, corelat cu planificarea teritorială, instrumentele de protecție și intervențiile de salvare, reduce capacitatea de reacție în fața presiunilor antropice precum extinderea urbană, lucrările edilitare sau practicile agricole intensive.

Figura nr. 4 Harta siturilor arheologice din Republica Moldova

³¹ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=143919&lang=ro

Un risc semnificativ în domeniul patrimoniului cultural mobil îl constituie traficul ilicit de bunuri culturale, care afectează atât proprietatea publică, cât și pe cea privată. Deși Republica Moldova dispune de un cadru legal armonizat cu standardele europene³², fenomenul rămâne insuficient documentat, iar datele statistice sunt limitate. Instituțiile cu responsabilități în domeniu, inclusiv SECBCM, derulează acțiuni de consolidare a capacității instituționale, precum cursuri de instruire pentru funcționari vamali și un program de microcalcificare în managementul patrimoniului cultural mobil, destinat specialiștilor din sectorul public și privat, contribuind la profesionalizarea actorilor implicați și la îmbunătățirea cooperării operative. Totodată, la nivel național au fost instituite instrumente de evidență relevante, precum Registrul patrimoniului cultural național mobil³³, Registrul patrimoniului muzeal mobil³⁴, precum și Registrul bunurilor culturale distruse, furate, dispărute, scoase sau introduse ilegal în Republica Moldova, precum și a celor recuperate³⁵. Registrele contribuie la monitorizarea și protecția bunurilor culturale mobile și pot sprijini identificarea timpurie a riscurilor. Cu toate acestea, mecanismele de cooperare interinstituțională sunt încă în formare, iar lipsa unor baze de date integrate și a unor protocoale clare de alertă timpurie limitează eficiența intervențiilor. Combaterea eficientă a traficului ilicit impune dezvoltarea unor instrumente moderne de monitorizare, instruirea continuă a personalului și creșterea gradului de conștientizare în rândul comunităților.

Provocările reclamă o abordare transversală, integrată și multidisciplinară, orientată nu doar spre conservare, ci și spre utilizarea patrimoniului cultural ca resursă pentru dezvoltare durabilă și coeziune socială. În acest sens, patrimoniul cultural imaterial joacă un rol important în consolidarea identității comunitare, în promovarea diversității culturale și în facilitarea dialogului între generații și grupuri sociale. Cu toate acestea, în pofida relevanței sale pentru identitatea culturală, patrimoniul imaterial continuă să fie insuficient documentat și sprijinit. Un instrument fundamental pentru vizibilitatea și salvagardarea acestui domeniu îl constituie Registrul național al patrimoniului cultural imaterial³⁶, care include elemente precum practici sociale, ritualuri, meșteșuguri tradiționale și expresii orale, transmise din generație în generație. Actualizarea și valorificarea acestui registru, în cooperare cu purtătorii de tradiții și comunitățile locale, este imperioasă pentru integrarea patrimoniului viu în strategiile culturale, educaționale și de dezvoltare locală.

O provocare semnificativă o constituie percepțiile diferite asupra valorii și semnificației bunurilor culturale, realizate în contexte istorice variate. În lipsa unei viziuni coerente, aceste diferențe pot genera decizii inadecvate de conservare și pot compromite componente semnificative ale fondului construit, inclusiv monumentele de for public și operele comemorative de război, precum și infrastructura culturală existentă. Este necesar ca aceste

³² https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=148798&lang=ro#

³³ https://secbcm.gov.md/catalog-online?fltr_eq_extra_5=1

³⁴ <https://secbcm.gov.md/catalog-online>

³⁵ https://secbcm.gov.md/catalog-online?fltr_relval_specification22511=882005.882004.882006.882007.882008&fltr_wrong_lost=1

³⁶ <https://mc.gov.md/content/registrul-national-al-patrimoniului-cultural-imaterial>

bunuri să fie evaluate nu doar din perspectiva valorii lor artistice, arhitecturale sau documentare, ci și ca opere realizate de arhitecți, sculptori și creatori care au avut un rol important în conturarea identității culturale și vizuale a comunităților. În acest sens, un instrument fundamental îl constituie Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat³⁷, care asigură evidența bunurilor imobile clasate ca monumente de arhitectură și istorie. Pe lângă aceasta, există și registre locale ale monumentelor, gestionate la nivelul unităților administrativ-teritoriale. Complementar, există Registrul național al monumentelor de for public³⁸, care include bunuri imobile opere de artă plastică monumentală, simboluri cu valoare identitară, precum și registrele locale ale monumentelor de for public, gestionate de autoritățile publice locale. În plus, gestionarea deficitară a informațiilor privind bunurile de patrimoniu, în special în cazul monumentelor istorice, afectează capacitatea de protejare eficientă a acestora. Un aspect critic îl constituie lipsa unui sistem funcțional și actualizat de inventariere și documentare a patrimoniului cultural imobil. Fiecare bun de patrimoniu ar trebui să dispună de un dosar individual care să conțină toate datele relevante: istorice, juridice, tehnice, fotografice și de localizare, în conformitate cu bunele practici internaționale. De asemenea nu este stabilită o listă prioritară a monumentelor de importanță strategică care să necesite documentare digitală, scanare 3D sau planuri de intervenție post-dezastru. Această lipsă de pregătire este cu atât mai gravă cu cât Republica Moldova se află într-o zonă seismică activă, expusă periodic riscurilor tectonice. Astfel, absența unui cadru operațional coerent pentru salvarea, protejarea și restaurarea patrimoniului în caz de urgență constituie o vulnerabilitate majoră. Protecția patrimoniului cultural în contexte de criză trebuie să devină o prioritate strategică la nivel național. În lipsa acestor evidențe, instituțiile abilitate nu pot interveni eficient, în vederea monitorizării stării bunurilor și prioritizării acțiunilor de conservare și restaurare. Deși există eforturi constante, cadrul instituțional rămâne a fi insuficient dezvoltat. Instituțiile responsabile de protecția patrimoniului cultural se confruntă cu lipsa capacității administrative și financiare, iar fluctuațiile de personal afectează continuitatea proiectelor.

Cooperarea între autoritățile centrale și locale, precum și între instituțiile publice și organizațiile din domeniul patrimoniului, cercetării și educației, este adesea insuficientă, ceea ce determină intervenții inadecvate, lipsa măsurilor de conservare și pierderea unor repere identitare importante pentru comunități. În consecință, instituțiile devin vulnerabile în fața disfuncționalităților administrative și a lipsei de finanțare, iar societatea este privată de beneficii culturale, educaționale și economice esențiale. Patrimoniul cultural riscă astfel să fie perceput mai degrabă ca o povară decât ca o resursă valoroasă.

Resursele financiare alocate protejării patrimoniului cultural sunt insuficiente, iar gestionarea acestora rămâne inefficientă. Investițiile private sunt rare, fiind descurajate de ambiguitățile cadrului normativ. În același timp, lipsa unor mecanisme clare de sancționare a actelor de vandalism sau distrugere contribuie la agravarea stării patrimoniului cultural. Conștientizarea scăzută a valorii patrimoniului cultural în rândul comunităților locale favorizează neglijența, iar implicarea publicului în inițiative de conservare este redusă. Deși există unele emisiuni

³⁷ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=148719&lang=ro#

³⁸ <https://mc.gov.md/sites/default/files/catalog.pdf>

TV (precum „*Moldova de Patrimoniu*”, „*Cultura Azi*”) și podcasturi („*Istoria Moldovei*”, *MoldArte Podcast*) care contribuie la promovarea patrimoniului cultural, aceste inițiative sunt sporadice și nu sunt integrate într-o politică publică susținută de educație și comunicare culturală. Într-un context în care consumul de conținut cultural prin medii digitale este în continuă creștere, absența unei strategii unitare de comunicare publică diminuează impactul inițiativelor existente de promovare a patrimoniului cultural. Absența unor politici eficiente de motivare a participării civice determină scăderea interesului pentru protejarea patrimoniului, afectând identitatea culturală națională.

Educația privind patrimoniul cultural începe din școală, unde se formează atitudinile, valorile și interesul față de moștenirea culturală. În învățământul general, patrimoniul este abordat transversal prin discipline precum istoria, educația civică sau geografia. Un exemplu relevant este Programul opțional „Descoperă Moldova”, destinat claselor liceale, care include o unitate tematică dedicată patrimoniului cultural național și contribuie la conștientizarea valorilor culturale în rândul elevilor. Acest cadru poate fi consolidat prin extinderea conținuturilor și a metodelor interactive de predare, precum și prin implicarea elevilor în proiecte educaționale cu componentă locală sau comunitară.

În învățământul profesional tehnic, Centrul de Excelență în Construcții din mun. Chișinău, alături de școli profesionale precum Școala Profesională nr. 7, Școala Profesională nr. 3 și altele, contribuie la formarea tehnicienilor și muncitorilor calificați în meserii legate de lucrări de construcție și reabilitare. Aceste instituții pot sprijini dezvoltarea de competențe orientate spre intervenții compatibile cu valorile patrimoniului construit, prin actualizarea curriculară și introducerea unor module aplicate în domeniul restaurării, în parteneriat cu instituțiile de specialitate.

În învățământul superior, pregătirea profesională în domeniul patrimoniului este asigurată prin diverse programe care oferă o bază de competențe relevante, cu perspective de extindere și aprofundare. La Universitatea Tehnică a Moldovei, în cadrul Facultății de Urbanism și Arhitectură, viitorii arhitecți studiază inclusiv disciplina restaurării patrimoniului construit. Facultatea Construcții, Geodezie și Cadastru contribuie prin activități de cercetare și proiecte privind integrarea patrimoniului arhitectural în dezvoltarea teritorială. În prezent, formarea dedicată restaurării poate fi consolidată inclusiv prin dezvoltarea unor programe de formare continuă adresate arhitecților licențiați care doresc să obțină atestarea profesională prevăzută de legislație, necesară pentru elaborarea documentațiilor tehnice privind intervențiile asupra monumentelor istorice.

Universitatea de Stat din Moldova oferă un program de masterat în managementul patrimoniului cultural, prin Facultatea de Istorie și Filosofie. Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” integrează patrimoniul istoric și turismul cultural în oferta sa educațională, iar Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice pregătește artiști plastici și sculptori cu potențial de implicare în lucrări de intervenții la componentele artistice ale patrimoniului imobil.

Un factor important care influențează dinamica formării profesionale în acest domeniu îl constituie numărul relativ redus de tineri care aleg aceste specializări, ceea ce limitează posibilitatea lansării unor programe de studii dedicate. Pentru a răspunde mai eficient cerințelor sistemului de protejare și valorificare a patrimoniului, este importantă consolidarea cooperării dintre instituțiile de învățământ, autoritățile publice și instituțiile culturale. Dezvoltarea programelor de formare continuă, inclusiv în parteneriat cu actori internaționali, poate sprijini perfecționarea profesională în domeniu, contribuind la îmbunătățirea intervențiilor asupra patrimoniului cultural și la aplicarea coerentă a politicilor publice.

Dezvoltarea sectorului educației artistice reprezintă o prioritate a Ministerului Culturii în virtutea importanței acesteia pentru dezvoltarea creativității și inovării, promovarea diversității culturale, formarea publicului tânăr, pregătirea pentru profesii artistice și creșterea accesului și participării la viața culturală. Educația facilitează și schimburile interculturale, prin învățarea limbilor străine, prin mobilitatea cadrelor didactice și a elevilor sau studenților, prin programe și activități care informează asupra patrimoniului cultural european. Programul *Erasmus +* al UE oferă oportunități în acest sens, sprijinind acțiuni legate de educație, formare profesională și tineret. Spre exemplu, Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice a semnat în ultimii ani, aproximativ 11 acorduri bilaterale Erasmus+, facilitând mobilitatea studenților și profesorilor cu universități precum Conservatoriul Tartini din Trieste, Italia, Universitatea din Rzeszów din Polonia, Universitatea din Málaga din Spania și altele.

O altă provocare în sectorul cultural este reprezentat de **capitalul uman**, care se confruntă cu o serie de probleme interconectate ce afectează dezvoltarea sectorului. Salariile din acest domeniu sunt printre cele mai mici de pe piața muncii, ceea ce face ca profesiile conexe culturii și patrimoniului cultural să fie mai puțin atractive, în special pentru tinerii specialiști.

Conferința Generală UNESCO reunită la Belgrad în perioada 23 septembrie - 28 octombrie 1980 a formulat un șir de recomandări pentru statele membre cu privire la Statutul Artistului în societate. În context, statele membre UNESCO trebuie să încurajeze, încă de la vârste fragede și din cadrul școlii măsuri care să fortifice respectul pentru creația artistică, descoperirea și dezvoltarea vocațiilor artistice. De asemenea, ar trebui să se țină cont de faptul că pentru a fi eficientă, stimularea creativității artistice presupune asigurarea pregătirii profesionale necesare pentru ca talentele să poată produce lucrări de o calitate remarcabilă. Guvernele ar trebui să promoveze și să protejeze statutul artiștilor, considerând activitatea artistică, inclusiv inovarea și cercetarea, ca un serviciu pentru comunitate.

În Republica Moldova, artiștii, liberii profesioniști și lucrătorii culturali nu dispun de un sistem eficient de asigurări sociale sau de protecție a securității sociale, datorită lipsei unui statut juridic specific, ceea ce îi face vulnerabili la incertitudinile economice și sociale. Acest aspect impune necesitatea stringentă de ajustare a cadrului normativ național la standardele internaționale privind securitatea socială a artiștilor și lucrătorilor culturali.

Potrivit aceluiași Raport³⁹ în perioada 2015-2024, domeniul servicii în tehnologia informațională dispunea de salariile cele mai mari, în timp ce domeniul culturii, alături de domeniile conexe serviciilor de alimentație și agricultură continuă a fi printre cele mai slab plătite.

Tabelul nr. 3. Câștigul salarial mediu brut în perioada 2019 - 2024

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Salariul mediu pe activități economice, lei	6010,1	6616,8	7634,8	8899,6	12 209,2	14096,7
Activități de servicii în tehnologia informației, lei	21463,6	24044,0	30971,9	37115,4	43 362,0	42711,0
Activități de creație și interpretare artistică, lei	4929,4	5403,4	5778,2	6631,5	8 332,3	9560,3
Activități ale bibliotecilor, arhivelor, muzeelor și alte activități culturale, lei	4800,7	5359,1	5974,2	7073,4	8 408,6	9512,4
Activități de producție cinematografică, video și de programe de televiziune, lei	8388,1	7253,7	10109,1	10852,4	11 322,3	13519,7

Sursa: Biroul Național de Statistică

Deși se observă o creștere a salariului mediu pe economie pentru perioada 2019-2024, de la 6010,1 lei la 13700 lei, salariile în domeniul culturii continuă să rămână printre cele mai

³⁹ Raportul „Evaluarea sectorului cultural din Republica Moldova în perspectiva elaborării Strategiei pentru cultură și patrimoniu – 2030”

joase pe economie. Ritmul lent de creștere a salariilor și lipsa unor stimulente financiare determină fenomenul de „îmbătrânire” a personalului din instituțiile de cultură și patrimoniu, punând presiune asupra capacității sectorului de a se adapta la schimbările rapide ale societății și tehnologiei. În același timp, mobilitatea redusă a angajaților din sectorul cultural subliniază nevoia stringentă de formare profesională continuă pentru a preveni stagnarea și a menține echipele competitive și flexibile. Profesioniștii din sectoarele culturale și creative au nevoie de o gamă largă de competențe digitale, tradiționale, transversale și specializate. Totodată, formarea profesională în domeniul restaurării monumentelor istorice este aproape inexistentă, iar acest lucru afectează grav capacitatea sectorului de a revitaliza patrimoniul cultural național.

Un alt aspect important reprezintă accesibilitatea redusă a populației din mediul rural la serviciile culturale, unde instituțiile de cultură și de patrimoniu se confruntă cu dificultăți economice, iar migrația internă determină închiderea acestora. Astfel, interacțiunile culturale în aceste comunități sunt limitate, iar cheltuielile pentru consumul cultural sunt extrem de mici.

În același timp, nivelul scăzut de informare a angajaților din sector cu privire la politicile implementate de autorități pentru dezvoltarea personalului creează dificultăți în eforturile de îmbunătățire a managementului cultural. De asemenea, există un deficit major de cunoștințe și abilități în domeniul managementului culturii, fapt ce subliniază necesitatea unor programe educaționale și de formare adaptate pentru sprijinirea dezvoltării acestui sector. Sunt esențiale inițiativele pentru susținerea colaborării culturale între diverse regiuni, cum ar fi Unitatea Teritorială Autonomă Găgăuzia (în continuare - *UTA Găgăuzia*) și localitățile din stânga Nistrului în vederea fortificării coeziunii sociale și asigurării accesului echitabil la resursele culturale. Un aspect critic este și lipsa specialiștilor acreditați în domeniul arheologic, ceea ce limitează cercetările și protejarea patrimoniului arheologic național.

Potrivit Raportului final al Laboratorului Internațional „Noi perspective asupra designului instituțional al finanțării publice pe bază de proiect pentru cultură în țările Parteneriatului Estic” (2022)⁴⁰, **finanțarea culturii și a patrimoniului cultural** reprezintă una dintre cele mai mari provocări pentru cele două domenii, în raport cu competențele atribuite instituțiilor culturale, nivelul de degradare a monumentelor istorice și infrastructurii culturale în general. Conform rapoartelor Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (în continuare - *OCDE*), susținerea financiară a culturii și a sectorului cultural independent în statele membre ale UE implică o abordare complexă și diversificată, care combină diverse mecanisme publice, private și mixte⁴¹. La nivel european, finanțarea publică rămâne un pilon fundamental în sprijinirea culturii. Astfel, statele membre UE alocă fonduri sub formă de granturi, subvenții și facilități fiscale pentru instituțiile culturale, artiști și întreprinderile creative. Cu toate acestea, OCDE atenționează asupra tendinței de scădere a cheltuielilor guvernamentale pentru serviciile culturale, acestea ajungând în medie la doar 1,2 % din

⁴⁰ <https://drive.google.com/file/d/1TivL8v8TGvSexhDLqvxPLfEMrHocC6b0/view>

⁴¹ https://www.oecd.org/en/publications/the-culture-fix_991bb520-en.html

totalul cheltuielilor publice în țările membre⁴². În acest context, OCDE recomandă abordarea culturii ca o investiție strategică în dezvoltarea economică și socială, nu doar ca o cheltuială.

La nivel supranațional, programul „Europa Creativă” al UE reprezintă un mecanism esențial de sprijinire a sectoarelor culturale și creative⁴³. Programul a fost lansat în anul 2014 și continuă pentru perioada 2021–2027, cu un buget total de 2,44 miliarde de euro. Programul finanțează inițiative variate în domenii precum artele spectacolului, artele vizuale, literatura, conservarea patrimoniului cultural și industria audiovizuală. Structurat în trei componente principale, programul alocă cel puțin 33 % din buget subprogramului „CULTURA” finanțând proiecte ce vizează cooperarea transfrontalieră, traducerea literară și dezvoltarea rețelelor culturale europene. Subprogramul „MEDIA”, beneficiind de minimum 58 % din resurse, urmărește consolidarea industriei audiovizuale prin sprijinirea activităților de dezvoltare, distribuție și formare profesională în domeniul cinematografiei. Componenta intersectorială, care beneficiază de până la 9 % din buget, încurajează colaborarea între diverse sectoare culturale și creative, incluzând proiecte precum laboratoarele de inovare creativă („Creative Innovation Labs”), destinate promovării soluțiilor digitale inovatoare și interdisciplinare.

Mai mult, OECD subliniază importanța investițiilor private și a modelelor hibride de finanțare pentru susținerea domeniului cultural⁴⁴. Parteneriatele public-private, contribuțiile filantropice și mecanismele financiare inovatoare, precum finanțarea combinată, sunt utilizate tot mai frecvent pentru a diversifica sursele de finanțare. Aceste modele nu doar completează finanțarea publică, ci și stimulează o implicare sporită din partea entităților private în dezvoltarea culturală.

La nivel european, Euroimages reprezintă unul dintre principalele instrumente de sprijin pentru dezvoltarea industriei cinematografice, oferind o platformă de cooperare între statele membre ale Consiliului Europei⁴⁵. Fondul are ca obiectiv consolidarea coproducției internaționale și promovarea diversității culturale în domeniul audiovizual, acordând sprijin financiar proiectelor de lungmetraj de ficțiune, documentar și animație. Pentru țările cu industrii cinematografice emergente, precum Republica Moldova, apartenența la Euroimages oferă oportunități importante de internaționalizare a producției naționale și de atragere a resurselor externe în vederea realizării unor proiecte ambițioase, cu potențial de circulație pe piețele europene.

În plan național, finanțarea sectorului cinematografic este reglementată prin Hotărârea Guvernului nr. 846/2015⁴⁶, care stabilește cadrul legal pentru sprijinirea producției și coproducției audiovizuale autohtone. Sistemul de finanțare funcționează pe baza unui concurs anual, desfășurat în condiții de transparență și competitivitate, adresându-se proiectelor cinematografice destinate atât pieței locale, cât și celei internaționale. Până în prezent, acest mecanism a permis finanțarea a 95 de filme, contribuind la diversificarea ofertei

⁴² <https://www.oecd.org/en/about/news/announcements/2022/06/note-to-journalists--culture--english-.html>

⁴³ https://www.oecd.org/en/publications/the-culture-fix_991bb520-en.html

⁴⁴ <https://www.oecd.org/en/topics/sub-issues/culture-creative-industries-and-sports/cultural-and-creative-sectors.html>

⁴⁵ <https://www.coe.int/en/web/eurimages>

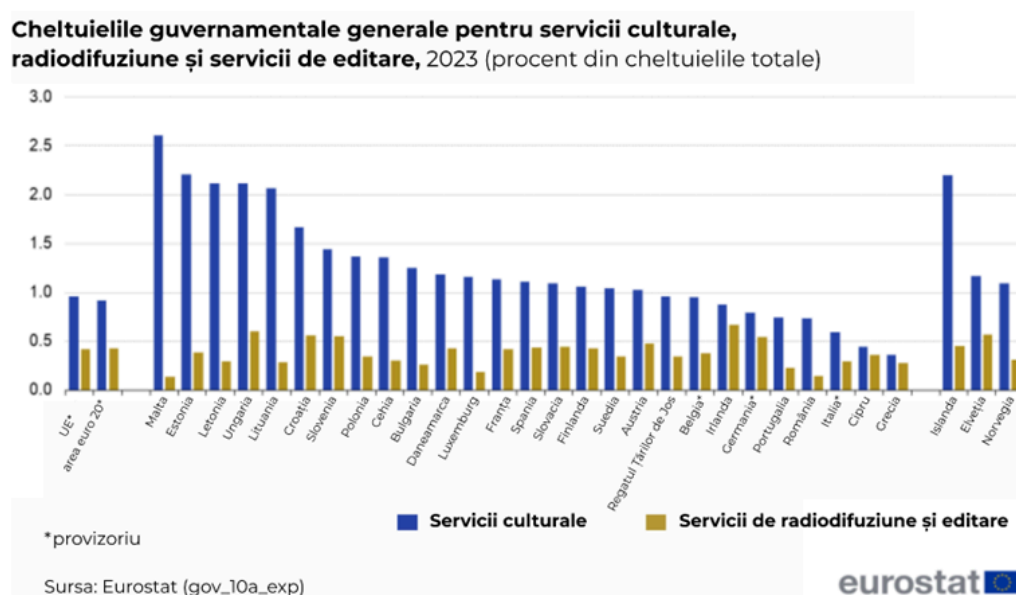
⁴⁶ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=145411&lang=ro#

cinematografice și la profesionalizarea sectorului. Cu toate acestea, accesul limitat la surse alternative de finanțare și dimensiunea restrânsă a pieței interne rămâne o provocare majoră.

Cultura este esențială în promovarea inovației și stimularea creșterii economice. Mai mult, politicile care susțin participarea culturală au potențialul de a consolida coeziunea socială, a încuraja incluziunea și implicarea comunitară, în special în regiunile defavorizate sau marginalizate. Raportul OCDE dedicat regiunilor ultraperiferice ale UE ilustrează modul în care proiectele culturale pot dinamiza dezvoltarea locală, contribuind la promovarea turismului, conservarea patrimoniului cultural și crearea de noi locuri de muncă⁴⁷.

Cota parte a alocațiilor pentru serviciile culturale în PIB repartizate pe țările UE sunt prezentate în Figura. 3. În perioada 2015-2023 cota parte a cheltuielilor pentru cultură în cheltuielile publice generale în medie pe țările UE se menține în jurul la 1,0 %. În 2023, cheltuielile publice generale ale UE pentru servicii culturale s-au ridicat la 81,1 miliarde euro sau 1,0 % din toate cheltuielile publice generale.

Figura 3. Cheltuielile guvernamentale generale pentru servicii culturale, radiodifuziune și servicii de editare 2023 în statele membre UE

Sursa: Eurostat ([gov_10a_exp](https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&plugin=1))

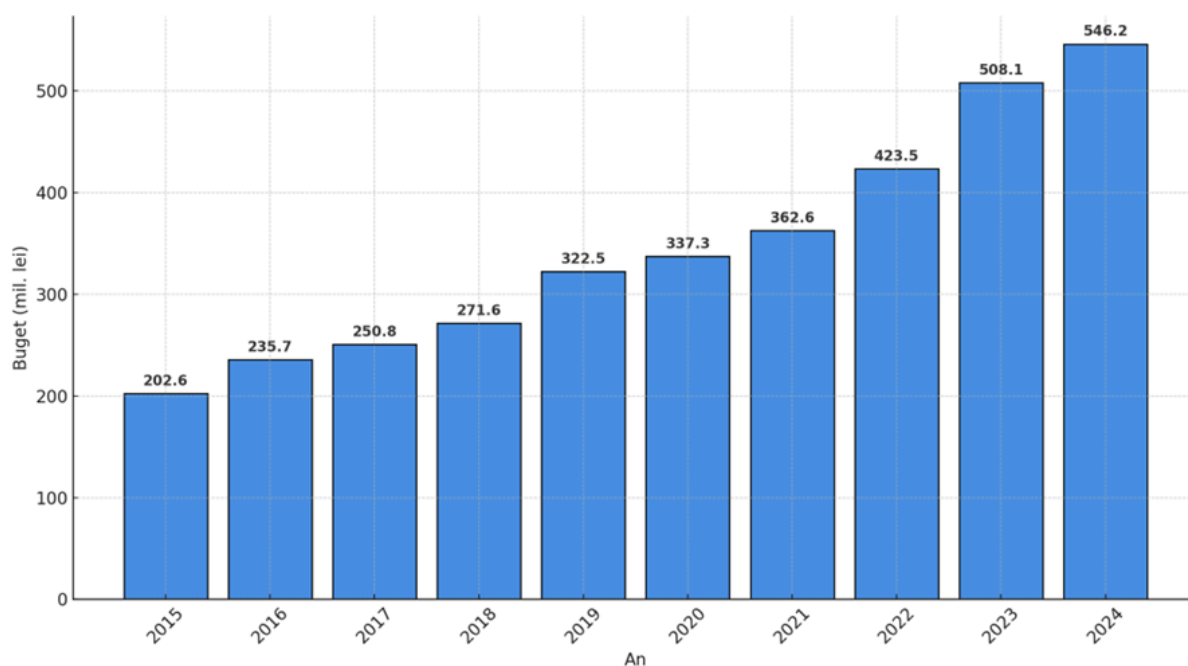
Finanțarea culturii în Republica Moldova este asigurată din mai multe surse, printre care bugetul de stat, bugetele locale, programe și granturi internaționale, sponsorizări private, precum și veniturile generate de activitățile culturale.

Bugetul de stat reprezintă una din principalele surse de finanțare a culturii. Cheltuielile bugetului de stat pentru servicii în domeniul culturii reprezintă resursele financiare alocate de către Guvern pentru susținerea și dezvoltarea sectorului cultural. Aceste cheltuieli acoperă

⁴⁷ <https://www.oecd.org/en/about/directorates/centre-for-entrepreneurship-smes-regions-and-cities.html>

diverse aspecte ale vieții culturale, cum ar fi susținerea instituțiilor culturale, desfășurarea proiectelor artistice și culturale, inclusiv producția de filme, expoziții de artă, festivaluri, concerte și alte evenimente culturale, conservarea și restaurarea patrimoniului, programe de educație culturală și sprijin pentru artiști. Cheltuielile bugetului de stat pentru cultură reflectă angajamentul Guvernului față de dezvoltare și susținerea sectorului cultural, recunoscând importanța acestuia în dezvoltarea sustenabilă.

Figura 4. Evoluția cheltuielilor bugetului de stat pentru servicii în domeniul culturii și cota parte în totalul cheltuielilor în perioada 2015-2024.

Sursa: Biroul Național de Statistică

În comparație cu anul 2015 (202,6 mln lei), cheltuielile pentru servicii în domeniul culturii, conform datelor Ministerului Finanțelor, au crescut nominal până în anul 2024 (proiect) cu 170,0 % (546,2 mln lei). Cea mai mare creștere a fost înregistrată în 2023 – cu 20,0 %. Însă cota parte a serviciilor în domeniul culturii, comparativ cu totalul cheltuielilor bugetului de stat, a revenit în 2024 la același nivel ca în 2016 – 0,7 %.

Totuși, lipsa mecanismelor de participare comună ale autorităților publice de diferite nivele în procesul de finanțare a culturii, determină ineficiența distribuirii fondurilor. În plus, există o nevoie urgentă de dezvoltare a unor structuri intermediare independente și de creare a mecanismelor de parteneriate public-private, care să permită o finanțare mixtă, capabile să sprijine atât sectorul cultural, cât și protejarea patrimoniului cultural. Susținerea financiară a culturii și patrimoniului cultural din surse diferite decât bugetele publice este foarte scăzută, iar participarea populației în finanțarea acestora rămâne limitată. De asemenea, mecanismele de evaluare a eficienței utilizării fondurilor destinate culturii și patrimoniului cultural sunt aproape inexistente, ceea ce face dificilă monitorizarea și optimizarea cheltuielilor. În acest context, este necesară o abordare integrată și eficientă a finanțării pentru asigurarea

dezvoltării echilibrate a sectorului cultural și o protecție corespunzătoare a patrimoniului cultural național.

În Republica Moldova, veniturile generate de instituțiile culturale – inclusiv prin vânzarea билетelor la muzee și expoziții, închirierea spațiilor pentru activități culturale sau comerciale, ori comercializarea de produse și publicații – sunt în prezent transferate integral către bugetul de stat, fără un mecanism care să permită reinvestirea acestora în activitățile culturale. Această practică limitează semnificativ capacitatea instituțiilor de a-și asigura sustenabilitatea financiară, de a răspunde nevoilor operaționale curente și de a iniția proiecte de dezvoltare.

Absența unui circuit funcțional prin care resursele obținute din valorificarea patrimoniului să fie reinvestite direct în conservarea și promovarea acestuia creează o dependență structurală față de bugetul public anual și descurajează inițiativa locală. Instituțiile culturale nu au nici stimulente reale, nici capacitate administrativă deplină pentru a dezvolta activități generatoare de venit, știind că fondurile astfel obținute nu pot fi utilizate pentru întreținere, restaurare sau inovare. În plus, lipsa unui mecanism clar de reîntoarcere a veniturilor în sector reduce eficiența financiară și lasă nevalorificat un potențial economic real al culturii.

În acest context, se impune regândirea modului în care sunt gestionate veniturile culturale în Republica Moldova, prin instituirea unui sistem dedicat care să permită colectarea, păstrarea și reinvestirea acestor fonduri în beneficiul direct al patrimoniului cultural. O soluție viabilă ar fi crearea unui mecanism de tip fond de rulment cultural. De asemenea, adaptarea cadrului normativ ar trebui să permită instituțiilor culturale să păstreze și să utilizeze o parte din veniturile proprii, în scopul acoperirii nevoilor curente. Acest pas ar stimula inițiativa instituțională, ar crea premise pentru inovare și ar reduce dependența exclusivă de alocările bugetare anuale. Un astfel de model, bazat pe autonomie financiară controlată, transparență și reinvestirea veniturilor în domeniul din care provin, poate contribui decisiv la consolidarea capacității instituțiilor culturale din Republica Moldova, asigurând sustenabilitate, profesionalism și dezvoltare pe termen lung.

Reforma sistemului de finanțare a culturii reprezintă una dintre prioritățile strategice pentru dezvoltarea durabilă a sectorului cultural. Prin crearea Fondului național al culturii adoptarea Legii nr. 12/2024⁴⁸, au fost dezvoltate condiții de sprijin financiar coerent și transparent pentru diverse inițiative culturale. Prin intermediul Fondului urmează a fi finanțate programe de susținere a proiectelor organizațiilor necomerciale în domeniul culturii, a activității editoriale și de traduceri literare, a revistelor culturale, a domeniilor arte, educație prin artă, studii și analize, programe locale de dezvoltare culturală, precum și programe de mobilitate artistică și culturală. Urmare a amendamentelor operate în 2025 la Legea nr. 12/2024 cu privire la Fondul național al culturii, urmează a fi sprijinite financiar și activitățile din domeniul protejării patrimoniului cultural. Astfel, vor putea fi finanțate următoarele tipuri de intervenții: elaborarea studiilor de fezabilitate și proiectarea intervențiilor asupra monumentelor; lucrări directe de intervenție — restaurare, conservare sau consolidare; activități esențiale precum identificarea, cercetarea, inventarierea, digitalizarea și promovarea

⁴⁸ https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=141864&lang=ro#

monumentelor, dar și stabilirea zonelor de protecție și prevenirea degradării lor. Programul național „Acces la cultură”, aprobat în 2025⁴⁹, reprezintă o altă inițiativă a Guvernului, ca răspuns la accesul limitat la cultură la nivel local. Astfel, vor fi susținute financiar, diverse activități și proiecte culturale, precum programe de lectură, festivaluri, expoziții, spectacole, instruire, proiecte educaționale, studii și cercetări în vederea consolidării comunităților locale, creșterea gradului de integrare socială, promovarea mobilității artistice și valorificarea patrimoniului cultural.

Participarea culturală și consumul cultural, reprezintă o problemă semnificativă la nivel național, cu impact direct asupra accesului și implicării cetățenilor în viața culturală. Acest fenomen este marcat de o serie de dificultăți și disparități care afectează atât populația urbană, cât și pe cea rurală. Una dintre principalele provocări o constituie repartizarea teritorială neuniformă a serviciilor culturale. Multe regiuni, în special cele din mediul rural și periferic, au un acces limitat la activități culturale, ceea ce creează un decalaj semnificativ între diferite zone ale țării în ceea ce privește oportunitățile de participare culturală.

În multe localități, investițiile în cultură sunt minime, iar activitățile culturale sunt adesea privite ca un domeniu secundar, fără o importanță economică imediată, determinând o prezență scăzută a producției instituțiilor teatral-concertistice în regiunile mai izolate. Astfel cetățenii din aceste zone dispun de mai puține oportunități de participare la evenimente culturale de calitate. De asemenea, tehnologiile informaționale joacă un rol din ce în ce mai important în participarea culturală, iar concurența dintre consumul de cultură digitală și participarea fizică la activitățile culturale tradiționale este tot mai vizibilă. În vederea facilitării accesului tinerilor la produse și servicii culturale, precum spectacole de teatru, concerte, produse cinematografice și achiziții de cărți, din 2022 se implementează Programul Național „Voucher cultural”⁵⁰, dedicat tinerilor în vârstă de 18 ani care vor intra în posesia unui voucher anual în valoare de 1000 de lei. Voucherul cultural este un instrument al Guvernului pentru a încuraja consumul cultural în rândul tinerilor și a cultiva interesul față de artele frumoase și lectură. Totodată, Programul stimulează competiția sănătoasă între prestatorii de produse culturale, precum și realizarea activităților artistice, atractive publicului din această categorie de vârstă. La 2 ani de la lansarea Programului, 7796 de tineri au beneficiat de vouchere culturale în valoare de 1000 lei. Cu toate acestea, este de menționat faptul că din numărul total de beneficiari ai programului, majoritatea provin din zonele urbane.

Cu referire la participarea și consumul cultural la nivel local, se constată o conștientizare scăzută a populației cu privire la responsabilitatea comunității în organizarea vieții culturale. La nivel local, unul din cele mai importante roluri în asigurarea accesului populației la cultură îl joacă casele de cultură. Ele sunt prezente pe întregul teritoriul țării și oferă un spectru larg de servicii culturale: concerte, spectacole, ocupații artistice, etc. (Tabelul nr. 4).

Tabelul nr. 4. Activitatea caselor de cultură în perioada 2019-2024

⁴⁹ Hotărârea Guvernului nr. 212/2025

⁵⁰ aprobat prin Hotărârea de Guvern nr. 774/2022

Anul	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Numărul spectatorilor deserviți, mii persoane	6126,7	2783,8	3279,1	5713,9	6122,23	6156,1
Total personal, persoane	5064	5103	5027	5294	5195	5205
Total activități	63872	21893	25660	45509	49021	47366
Proiecte finanțate prin programe externe	56	37	48	84	119	148
Total formații artistice	3759	3652	3751	3611	3546	3413
Total membri ai formațiilor artistice	55997	52476	50561	50868	50428	50400
Activități ai formațiilor artistice	9846	4404	5830	7758	9451	10212
Turneele formațiilor artistice	696	39	219	323	473	726

Sursa: Biroul Național de Statistică

După o perioadă de stagnare și limitări semnificative generate de pandemia COVID-19, anul 2022 a marcat începutul unei reveniri vizibile a activităților culturale în Republica Moldova. În 2024, instituțiile culturale au început să reentre într-un ritm normal de funcționare, înregistrând o creștere semnificativă a numărului de spectatori, de la 2783,8 mii - în 2020 și 3279,1 mii - în 2021, până la 6156,1 mii - în 2024. Această evoluție pozitivă reflectă atât redeschiderea instituțiilor, cât și o revenire a interesului publicului pentru activitățile culturale în format fizic.

Tot în această perioadă, s-a înregistrat o creștere a numărului de angajați din casele de cultură, de la 5.065 - în 2019 la 5.205 - în 2024, ceea ce reprezintă o majorare de 3,0 %. Acest indicator reflectă revitalizarea graduală a activității instituțiilor culturale la nivel local și o redobândire a capacității instituționale de a implementa programe și evenimente culturale.

De asemenea, se observă o tendință clară de creștere a participării în programe internaționale de finanțare, ceea ce indică o deschidere sporită a sectorului cultural către parteneriate externe și surse alternative de sprijin. Dacă în 2019 au fost susținute 56 de proiecte culturale prin astfel de programe, în anul 2024 numărul acestora a ajuns la 148, ceea ce reprezintă o creștere triplă, de circa 164,29 %. Această evoluție demonstrează un grad tot mai înalt de inițiativă și profesionalizare a actorilor culturali locali, precum și capacitatea acestora de a atrage resurse suplimentare pentru dezvoltare.

De menționat este și activitatea formațiilor artistice de amatori, care își desfășoară activitatea preponderent în cadrul caselor de cultură, constituie una dintre cele mai importante forme de implicare culturală a cetățenilor. Această activitate a fost profund afectată de restricțiile impuse în perioada pandemiei COVID-19. Lipsa interacțiunii directe, restricționarea evenimentelor publice și incertitudinea financiară au avut un impact semnificativ asupra acestei categorii de activități culturale.

În perioada 2019–2024 s-a înregistrat o scădere a numărului formațiilor artistice de amatori, de la 3759 la 3413, ceea ce reprezintă o reducere de 9,21 %. De asemenea, numărul membrilor acestor formații a scăzut de la 55.997 la 50.400, înregistrând o diminuare de 9,99 %. Cu toate acestea, în aceeași perioadă, a fost constatată o creștere a activității artistice desfășurate, reflectată prin: creșterea numărului de evenimente artistice, (de la 9.846 - în anul 2019 la 10.212 - în 2024) și creșterea numărului de turnee realizate (de la 696 - în 2019 la 726 - în 2024).

Pentru a contracara riscurile aculturalizării, este esențială promovarea și protejarea produsului cultural local. Acest lucru presupune susținerea instituțiilor culturale, a artiștilor și creatorilor, promovarea activă a patrimoniului cultural și elaborarea de politici culturale adaptate provocărilor contemporane. În acest sens, se impune necesitatea dezvoltării mecanismelor de sprijin eficient pentru sectorul cultural.

Până nu demult, în Republica Moldova nu a existat o abordare structurată privind **diplomația culturală**, politicul moștenind ideea perimată că există alte priorități decât cultura în ceea ce privește finanțarea din bugetul de stat. Totuși, în contextul geopolitic actual, marcat de multiple provocări și influențe externe, diplomația culturală reprezintă un instrument „soft power” care nu trebuie neglijat. Intensificarea globalizării socio-culturale (uniformizarea culturală; hibridizarea culturală; accesul global la conținutul cultural, migrația și multiculturalismul etc.), necesitatea de consolidare și afirmare a identității culturale naționale (și europene) în special în raport cu diverse narrative externe și interne, precum și fortificarea relațiilor internaționale ale Republicii Moldova în contextul parcursului de

integrare europeană reprezintă doar câteva raționamente care justifică susținerea și promovarea activităților de diplomatie culturală.

Relevant este de menționat și prezența artiștilor și a instituțiilor culturale din Republica Moldova în rețelele profesionale europene și internaționale, care rămâne a fi inegală și limitată, în pofida potențialului considerabil de consolidare a sectorului cultural și de facilitare a schimbului de bune practici la nivel internațional.

Comunități culturale, precum instituțiile teatral-concertistice și casele de cultură municipale și raionale înregistrează o participare modestă și fragmentară în structuri profesionale de nivel internațional. Această subreprezentare reduce șansele de acces la resurse, colaborări internaționale și vizibilitate pe scena culturală europeană.

Cu toate acestea, există exemple pozitive de participare activă, care pot servi drept modele pentru extinderea cooperării. De exemplu, Asociația Bibliotecarilor din Republica Moldova și Camera Națională a Cărții din Republica Moldova sunt membri cu drepturi depline ai Federației Internaționale a Asociațiilor și Instituțiilor de Biblioteci (IFLA), Conferința Bibliotecilor Naționale Europene, reprezentând împreună, un număr de cca 1.750 de membri. Inițiativele în cauză confirmă capacitatea sectorului de a se integra în rețele internaționale relevante, atunci când sunt susținute de politici adecvate și mecanisme instituționale eficiente.

Un element esențial care completează aceste eforturi este programul „Europeana”⁵¹, care operează la intersecția dintre cultură și inovația digitală. Europeana creată în anul 2005 asigură accesul la peste 60 milioane de obiecte digitizate (cărți, hărți, fotografii, filme, ș.a.), care provin de la diverse instituții ale statelor membre ale Uniunii Europene – arhive, biblioteci, muzee, fonduri audio-vizuale - și care reprezintă patrimoniul cultural și istoric al Europei. În anul 2017, Republica Moldova a devenit parte integrantă a platformei digitale Europeana, prin intermediul Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova, contribuind cu un conținut digital de aproximativ 4700 de obiecte digitale, reprezentative pentru patrimoniul cultural național.

În contextul emigrării cetățenilor Republicii Moldova în străinătate și crearea comunităților mari în țările de reședință, diaspora a început să capete noi dimensiuni în cadrul relațiilor interstatale, devenind un actor cheie în promovarea imaginii țării, a valorilor și culturii naționale în spațiul internațional. Aceste inițiative contribuie la cultivarea tradițiilor și obiceiurilor naționale, menținerea legăturilor culturale cu Republica Moldova, păstrarea limbii materne și identității naționale. În lipsa unor astfel de inițiative există riscul asimilării diasporei de către populațiile titulare ale țărilor de reședință.

Republica Moldova are un patrimoniu cultural bogat și extrem de creativ, iar cultura trebuie să fie o parte integrantă a politicii externe. Asigurarea organizării evenimentelor culturale peste hotare și accesului la produse culturale naționale va contribui la consolidarea relațiilor internaționale, precum și la crearea punților de legătură între Republica Moldova și țările partenere, între mediul cultural și diasporă, promovând astfel scriitorii, actorii, muzicienii,

⁵¹ <https://www.europeana.eu/ro>

pictorii, și cinematografia națională prin intermediul programelor de mobilitate. Totodată, prin intermediul diplomației culturale, va fi asigurată promovarea imaginii țării peste hotare și valorificarea personalităților marcante ale culturii naționale, în calitate de ambasadori culturali în străinătate.

În acest sens, cocrearea culturală poate susține în mod autentic și comunica cu credibilitate valorile culturale, inclusiv libertățile artistice și drepturile culturale și poate contribui astfel la limitarea sferei de influență a sistemelor autoritare. În contextul regional actual, integrarea culturii în toate domeniile relevante ale relațiilor externe ale Republicii Moldova și în instrumentele financiare adecvate sunt esențiale pentru promovarea cooperării culturale cu țările partenere, inclusiv pentru susținerea culturii ca motor al dezvoltării sociale și economice durabile, promovarea dialogului intercultural pentru relații intercomunitare pașnice, precum și consolidarea cooperării privind patrimoniul cultural.

Războiul Federației Ruse împotriva Ucrainei este un indiciu clar atât al evoluției treptate a realităților geopolitice, cât și al utilizării abuzive a culturii și a patrimoniului pentru a se facilita justificarea agresiunii militare. În contextul confruntărilor geopolitice și al războiului informațional, abordarea dezinformării și consolidarea rezilienței sociale și informaționale reprezintă provocări esențiale pentru identitatea națională. Rolul instituțiilor de cultură în contextul fortificării culturii de securitate și rezilienței trebuie dezvoltat în continuare. Combaterea dezinformării, discursurilor de incitare la ură și a știrilor false poate fi realizată prin îmbunătățirea alfabetizării mediatice, crearea unei platforme comune pentru dialog și dezbateri, contribuind astfel la consolidarea integrării sociale și a implicării la nivel de comunitate.

Problemele reflectate urmează a fi soluționate prin prisma a cât mai multe sinergii, punând accent pe om, ca parte a societății și cu respectarea principiului „a nu lăsa pe nimeni în urmă”.

III. VIZIUNE, PRINCIPII, SCOP

Scopul SNCP 2035 este redefinirea politicii naționale în domeniul culturii și patrimoniului cultural național în vederea stimulării inovației industriilor culturale și creative, protejarea patrimoniului cultural material și imaterial, cu accent pe educație culturală, digitalizare, colaborarea eficientă între instituțiile publice, sectorul privat și societatea civilă, care să contribuie semnificativ la dezvoltarea durabilă, cooperare internațională, la diversitate culturală, incluziune socială și coeziune teritorială, să consolideze identitatea și reziliența națională într-un context regional și internațional incert.

Principii

SNCP 2035 se sprijină pe următoarele principii directoare:

Respectul față de drepturile omului și libertățile fundamentale. Diversitatea culturală poate fi protejată și promovată numai dacă drepturile omului și libertățile fundamentale sunt garantate. Libertatea de opinie și de exprimare, inclusiv libertatea de exprimare artistică și

creativitatea reprezintă elemente esențiale pentru democrație și statul de drept, contribuind la capacitatea umană de a face față provocărilor și de a gândi critic. Diversitatea culturală și dialogul intercultural încurajează înțelegerea reciprocă, contribuie la prevenirea și soluționarea conflictelor, promovarea reconcilierii, păcii și stabilității internaționale. Orice utilizare abuzivă a culturii în scopul de a răspândi propaganda de război și dezinformarea și de a incita la ură este incompatibilă cu valorile și principiile democratice.

Promovarea egalității. Cultura are potențialul de a promova egalitatea și respectul reciproc și de a combate toate formele de violență, discriminare și intoleranță. Toți cetățenii, indiferent de statutul lor social, economic, geografic sau cultural, trebuie să aibă oportunități egale de a participa la viața culturală, de a consuma produse culturale și de a-și exprima propria identitate culturală. Protecția și promovarea diversității de expresii culturale implică integrarea egalității de gen în politicile culturale, recunoașterea demnității egale și a respectului față de toate culturile, inclusiv față de cultura persoanelor aparținând minorităților.

Dezvoltarea durabilă. Cultura nu mai este privită doar ca un sector separat, ci ca un factor transversal care contribuie la durabilitatea întregului sistem socio-economic și de mediu. În calitate de facilitator al dezvoltării durabile, educația culturală este motorul transformării durabile care nu doar transmite cunoștințe, ci modelează valori, atitudini și comportamente, promovând respectul față de diversitate, incluziune socială și dialog intercultural. Fiind ancorată în respectul pentru diversitate și patrimoniu, educația contribuie activ la o societate mai echitabilă, mai tolerantă și mai sustenabilă. Politicile responsabile se bazează pe bunele practici în transformarea durabilă a ecosistemelor SCC, inclusiv în contextul inițiativei privind Noul Bauhaus european⁵². Protecția, promovarea și menținerea diversității culturale sunt condiții esențiale pentru dezvoltarea durabilă în beneficiul generațiilor prezente și viitoare⁵³.

Reziliența și protecția preventivă în fața riscurilor. În contextul regional și internațional actual, fortificarea rezilienței culturale și identitare este imperativă. Păstrarea, adaptarea și transmiterea valorilor și tradițiilor în fața provocărilor moderne, precum globalizarea, migrația, conflictele sau schimbările sociale rapide este o condiție *sine qua non* pentru consolidarea identității naționale. Totodată, fortificarea rezilienței SCC implică încurajarea asocierii acestora cu ODD, valorificarea noilor tendințe accelerate de pandemie, inclusiv în mediul digital. Patrimoniu cultural trebuie să beneficieze de măsuri proactive de protecție și gestionare durabilă, prin integrarea acestuia ca dimensiune strategică și resursă de dezvoltare durabilă în politicile publice, inclusiv în managementul riscurilor. Acestea includ consolidarea capacităților de intervenție în vederea adaptării la schimbările climatice, prevenirea degradării, reducerea riscurilor antropice ș.a.

⁵² [EUR-Lex - 52021XG1213\(03\) - EN - EUR-Lex](#)

⁵³ CONVENȚIA privind protecția și promovarea diversității de expresii culturale, adoptată la Paris, la 20 octombrie 2005

Inovarea digitală și politici bazate pe cunoaștere. În contextul actual al erei digitale și al nevoii ca deciziile publice să fie fundamentate pe date, știință și expertiză, transformarea digitală este imperativă. Digitalizarea conținutului cultural și asigurarea interoperabilității sistemelor conexe contribuie la crearea de rețele de informații culturale, încurajarea cooperării, protejarea și promovarea patrimoniului, facilitarea accesului publicului la diversitatea culturală. Punerea în aplicare a SNCP 2035 trebuie să fie sprijinită pe investiții în cercetare (date și statistici de calitate), infrastructură digitală și educație.

Atfel, **viziunea** SNCP 2035 este ca până în 2035, cultura și patrimoniul cultural național vor deveni domenii durabile, digitalizate și reziliente, bazate pe bunuri și servicii culturale competitive, susținute de investiții, accesibile pentru toți cetățenii și un grad înalt de dezvoltare a capitalului uman, care contribuie la consolidarea identității culturale naționale și apartenenței acestora la identitatea europeană.

IV. OBIECTIVE GENERALE ȘI DIRECȚII PRIORITARE

Scopul și viziunea SNCP 2035 se vor concretiza prin atingerea următoarelor obiective generale și direcții prioritare:

Obiectiv general 1. Creșterea participării culturale și a rolului culturii în societate prin reducerea barierelor sociale, economice, educaționale și modernizarea infrastructurii culturale în corespundere cu cerințele și standardele europene

Direcții prioritare de intervenție:

- Consolidarea potențialului culturii ca instrument de promovare a incluziunii sociale și a coeziunii teritoriale;
- Reabilitarea și modernizarea infrastructurii culturale și de patrimoniu cultural, în vederea îmbunătățirii condițiilor de acces public;
- Creșterea accesibilității culturii și a patrimoniului cultural în spațiul digital (digitizarea colecțiilor de carte, expozițiilor muzeale, patrimoniului imaterial, ș.a.);
- Extinderea accesului la bunuri și servicii culturale pentru persoane de toate vârstele și din zonele rurale și urbane;
- Valorificarea rolului caselor de cultură, bibliotecilor și muzeelor ca factori de coeziune și integrare comunitară;
- Sprijinirea inițiativelor artistice prin facilitarea accesului la spații dedicate atelierelor, spectacolelor, rezidențelor și altor activități culturale;
- Protejarea și promovarea diversității expresiilor culturale prin creșterea gradului de conștientizare a valorii acestora în societate;
- Consolidarea coeziunii sociale și a rezilienței comunitare prin acțiuni de alfabetizare media și informațională și valorificarea culturii memoriei.
- Facilitarea integrării socio-culturale a cetățenilor străini în comunitățile din Republica Moldova;

- Fortificarea potențialului educației artistice și culturale pentru dezvoltarea competențelor culturale, promovarea incluziunii sociale și stimularea participării active a cetățenilor în viața culturală;
- Susținerea cinematografiei autohtone pentru integrarea patrimoniului cultural național în sistemul valorilor culturale europene.

Obiectiv general 2. Asigurarea protejării și valorificării patrimoniului cultural național printr-un cadru normativ și instituțional consolidat, intervenții sustenabile de reabilitare, gestionare integrată a riscurilor, precum și măsuri de promovare și accesibilizare.

Direcții prioritare de intervenție:

- Alinierea cadrului normativ privind patrimoniul cultural la standardele europene și internaționale;
- Consolidarea capacităților instituționale prin eficientizarea mecanismelor administrative și operaționale;
- Promovarea valorilor istorice și a tradițiilor care fundamentează identitatea culturală națională;
- Susținerea intervențiilor sustenabile de conservare și reabilitare a patrimoniului cultural imobil, cu respectarea principiilor de autenticitate, integritate și eficiență energetică;
- Creșterea rezilienței patrimoniului cultural în fața riscurilor asociate conflictelor armate, dezastrelor naturale, schimbărilor climatice și celor produse de om inclusiv prin planuri de urgență și măsuri de protecție preventivă;
- Combaterea traficului ilicit de bunuri culturale, prin mecanisme eficiente de control, cooperare interinstituțională și aplicare a reglementărilor internaționale;
- Valorificarea patrimoniului arhitectural și a mediului construit prin promovarea arhitecturii de calitate și a regenerării urbane durabile;
- Integrarea obiectivelor de patrimoniu cultural național în circuitele turistice naționale și internaționale, cu respectarea principiilor turismului cultural responsabil;
- Promovarea patrimoniului cultural prin inițiative educaționale și campanii de conștientizare.

Obiectiv general 3. Dezvoltarea capitalului uman și îmbunătățirea condițiilor de creație și activitate culturală, care să asigure formarea, cercetarea și inovarea în domeniul culturii și patrimoniului cultural.

Direcții prioritare de intervenție:

- Crearea și consolidarea unui sistem educațional integrat privind patrimoniul cultural, care să sprijine formarea inițială, cercetarea științifică și inovarea în domeniu;
- Elaborarea de programe de sprijin pentru domeniile cultură și patrimoniu cultural, cu accent pe educația prin artă, cercetare, analize strategice și formare profesională continuă;

- Crearea unui cadru normativ și de sprijin pentru recunoașterea și consolidarea statutului omului de creație;
- Sprijinirea și promovarea activității artiștilor profesioniști și liber-profesioniști;
- Sprijinirea integrării profesionale a tinerilor specialiști în instituțiile de cultură și patrimoniu;
- Profesionalizarea managerilor din domeniile culturii și patrimoniu cultural prin îmbunătățirea ofertei de formare inițială și continuă.

Obiectiv general 4. Dezvoltarea unui sistem sustenabil, diversificat și eficient de finanțare și sprijin pentru domeniul culturii și patrimoniului cultural, care să asigure acces echitabil la resurse, să stimuleze inițiative artistice și creative și să contribuie la conservarea, reabilitarea și valorificarea patrimoniului cultural național.

Direcții prioritare de intervenție:

- Crearea și consolidarea mecanismelor sustenabile de susținere și subvenționare a sectorului artistic și de creație public, privat și liber-profesionist;
- Diversificarea modelelor de finanțare în domeniile cultură și patrimoniu cultural pentru a sprijini atât proiectele culturale naționale și inițiativelor locale;
- Instituirea unui mecanism național de finanțare sustenabilă pentru restaurarea, reabilitarea și valorificarea patrimoniului cultural, bazat pe criterii obiective de prioritate, urgență și impact cultural;
- Stabilirea și promovarea măsurilor speciale de atragere a finanțărilor private în domeniul culturii și patrimoniului cultural;
- Asigurarea mecanismelor flexibile și transparente de alocare a fondurilor, care să răspundă nevoilor specifice pentru diverse segmente ale sectorului cultural, pornind de la organizații de cultură, artiști liber-profesioniști și entități responsabile de protejarea patrimoniului cultural național.

Obiectiv general 5. Sprijinirea internaționalizării culturii și patrimoniului cultural și fortificarea cooperării prin participarea activă în rețele, parteneriate, programe europene și internaționale

Direcții prioritare de intervenție:

- Susținerea internaționalizării domeniilor cultură și patrimoniu cultural, inclusiv prin valorificarea capacităților și a prezenței diasporei;
- Promovarea și susținerea acțiunilor aferente diplomației culturale (târguri de carte, expoziții internaționale, festivaluri, turnee teatrale ș.a.);
- Promovarea serviciilor și bunurilor culturale naționale la nivel european și internațional;
- Promovarea și implementarea programelor de rezidență și mobilitate artistică în domeniile cultură și patrimoniu cultural;
- Consolidarea cooperării culturale bilaterale și multilaterale (UNESCO, Consiliul Europei, UE, ICCROM, ICOMOS, ICOM, Europa Nostra, ș.a), și dezvoltarea parteneriatelor durabile;

- Aderarea și participarea activă la programele și platformele culturale europene și internaționale, precum „Europa Creativă”, „Europa Cinema”, „Eurimages” ș.a. în vederea alinierii la standardele europene și atragerii de finanțare externă.

Obiectivul general	Direcția prioritară	Indicatorul de monitorizare	Valoarea de referință (2024)	Valoarea țintă intermediară (2030)	Valoarea țintă finală (2035)
OG. 1 Creșterea participării culturale și a rolului culturii în societate prin reducerea barierelor sociale, economice, educaționale și modernizarea infrastructurii culturale în corespundere cu cerințele și standardele europene	Consolidarea potențialului culturii ca instrument de promovare a incluziunii sociale și a coeziunii teritoriale	Numărul de proiecte culturale implementate anual	77	100	150
		Numărul de proiecte culturale susținute pe ambele maluri ale Nistrului	15	30	45
		Numărul anual de participanți la evenimentele culturale	1 000, mii	1 750, mii	2 000, mii
	Reabilitarea și modernizarea infrastructurii culturale și de patrimoniu cultural, în vederea îmbunătățirii condițiilor de acces public	Numărul de instituții culturale reabilite și modernizate	70	150	200
		Numărul de monumente istorice reabilite	13	17	22
	Creșterea accesibilității culturii și a patrimoniului cultural în spațiul digital (digitizarea colecțiilor de carte, expozițiilor muzeale, patrimoniului imaterial, ș.a.)	Număr de obiecte culturale, bunuri și elemente de patrimoniu cultural digitizate	1800	2500	3000
		Număr de platforme digitale, arhive, aplicații interactive dezvoltate	7	10	12
	Extinderea accesului la bunuri și servicii culturale pentru persoane de toate	Numărul de activități și evenimente culturale,	25 000	30 000	35 000

	vârstele și din zonele rurale și urbane	organizate și desfășurate anual în zonele rurale			
		Numărul de activități și evenimente culturale, organizate și desfășurate anual în comunități din zonele urbane	70 000	80 000	100 000
		Numărul de beneficiari din zonele rurale	250 000	350 000	500 000
		Numărul de beneficiari din zonele urbane	750 000	1 400, mii	1 500, mii
		Numărul de servicii culturale dezvoltate	1800	2200	2500
		Numărul de vouchere acordate	4200	4300	4500
	Valorificarea rolului caselor de cultură, bibliotecilor și muzeelor ca factori de coeziune și integrare comunitară	Numărul de parteneriate dezvoltate între instituții culturale	90	300	500
		Numărul de servicii moderne dezvoltate	1300	1500	1700
	Sprijinirea inițiativelor artistice prin facilitarea accesului la spații dedicate atelierelor, spectacolelor, rezidențelor și altor activități culturale	Numărul de spații culturale amenajate și (re)introduse în circuitul cultural	10	50	100
		Număr de inițiative artistice și liber-profesioniști susținuți	30	150	300
	Protejarea și promovarea diversității expresiilor culturale prin creșterea gradului de conștientizare a valorii acestora în societate	Număr de proiecte/inițiative culturale dedicate promovării diversității culturale, organizate și desfășurate anual	30	150	300

		Numărul de parteneriate culturale stabilite anual	7	35	70
	Consolidarea coeziunii sociale și a rezilienței comunitare prin acțiuni de alfabetizare media și informațională (AIM) și valorificarea culturii memoriei	Numărul de activități de informare/instruire în AIM, organizate și desfășurate anual	400	500	600
		Numărul de beneficiari	8000	10000	12000
		Numărul de expoziții naționale și internaționale, consacrate culturii memoriei, organizate anual	3	10	15
		Numărul de spectacole cu tematică comemorativă, organizate și desfășurate anual, la nivel național și internațional	5	10	15
	Facilitarea integrării socio-culturale a cetățenilor străini în comunitățile din Republica Moldova	Numărul de programe, evenimente și activități interculturale organizate și desfășurate anual	100	500	5000
		Numărul anual de beneficiari de servicii de integrare socio-culturală	3000	4000	5000
	Fortificarea potențialului educației artistice și culturale pentru dezvoltarea competențelor culturale, promovarea incluziunii sociale și	Rata anuală de participare în programe de educație artistică și culturală formale și non-formale	18%	30%	55%

	stimularea participării active a cetățenilor în viața culturală	Numărul de programe și proiecte educaționale culturale dezvoltate	10	20	30
	Susținerea cinematografiei autohtone pentru integrarea patrimoniului cultural național în sistemul valorilor culturale	Numărul de producții cinematografice autohtone, sprijinite financiar	5	10	25
		Numărul de producții cinematografice autohtone promovate anual la nivel național	17	25	35
OG. 2. Asigurarea protejării și valorificării patrimoniului cultural național printr-un cadru normativ și instituțional consolidat, intervenții sustenabile de reabilitare, gestionare integrată a riscurilor, precum și măsuri de promovare și accesibilizare	Alinierea cadrului normativ privind patrimoniul cultural la standardele europene și internaționale	Numărul de acte normative alinate în domeniul patrimoniului cultural, adoptate/emise	2	7	10
	Consolidarea instituțiilor cu responsabilități în domeniul patrimoniului cultural, prin eficientizarea mecanismelor administrative și operaționale, asigurarea resurselor necesare și perfecționarea continuă a specialiștilor.	Numărul de instituții publice din domeniul patrimoniului cultural, reorganizate	0	2	3
	Promovarea valorilor istorice și a tradițiilor care fundamentează identitatea culturală națională	Numărul de evenimente organizate și desfășurate anual	100	120	150

		Numărul de activități cultural-educative și de sensibilizare privind valorile istorice și identitate culturală desfășurate (emisiuni, publicații, campanii online ș.a.)	70	100	120
	Protejarea patrimoniului cultural național în caz de conflict armat sau situații de urgență·	Rata de inventariere a patrimoniului cultural imobil	10 %	30 %	50%
	Susținerea intervențiilor sustenabile de conservare și reabilitare a patrimoniului cultural imobil, cu respectarea principiilor de autenticitate, integritate și eficiență energetică	Numărul de bunuri de patrimoniu imobil restaurate/ reabilitate	3	6	10
	Creșterea rezilienței patrimoniului cultural în fața riscurilor asociate conflictelor armate, dezastrelor naturale, schimbărilor climatice și situații excepționale, inclusiv prin planuri de urgență și măsuri de protecție preventivă	Numărul de documente strategice pentru protecția patrimoniului cultural în situații de criză, elaborate și aprobate	0	2	4
		Numărul de măsuri preventive și de intervenție implementate	0	6	9
	Combaterea traficului ilicit de bunuri culturale, prin mecanisme eficiente de control, cooperare interinstituțională și aplicare a	Numărul de activități interinstituționale implementate	2	4	6
		Numărul de bunuri culturale recuperate/restituite	0	1	2

	reglementărilor internaționale	Numărul de sisteme informaționale create și operaționale	1	3	4
	Valorificarea patrimoniului arhitectural și a mediului construit prin promovarea arhitecturii de calitate și a regenerării urbane durabile	Numărul de acte și documentații tehnice, care integrează principii de arhitectură de calitate și protecție a patrimoniului cultural imobil, aprobate	3	5	7
		Numărul de activități de promovare a arhitecturii contemporane de calitate și a regenerării urbane sustenabile, desfășurate	3	5	7
	Integrarea obiectivelor de patrimoniu cultural național în circuitele turistice naționale și internaționale, cu respectarea principiilor turismului cultural responsabil	Numărul de bunuri de patrimoniu cultural național incluse în circuitele turistice naționale și internaționale	50	100	125
		Numărul de acțiuni de promovare a principiilor turismului cultural responsabil, organizate și desfășurate	10	30	50
	Promovarea patrimoniului cultural prin inițiative educaționale și campanii de conștientizare	Numărul de inițiative educaționale non-formale dedicate patrimoniului cultural	50	75	100
		Numărul de campanii de promovare și interpretare inovativă a	2	4	6

		patrimoniului cultural desfășurate			
OG. 3. Dezvoltarea capitalului uman și îmbunătățirea condițiilor de creație și activitate culturală, care să asigure formarea, cercetarea și inovarea în domeniul culturii și patrimoniului cultural	Crearea și consolidarea unui sistem educațional integrat privind patrimoniul cultural, care să sprijine formarea inițială, cercetarea științifică și inovarea în domeniu	Numărul de programe educaționale (licență, master, formare continuă) dezvoltate	1	2	3
		Numărul de proiecte de cercetare științifică naționale și internaționale	12	17	25
	Elaborarea de programe de sprijin pentru domeniile cultură și patrimoniu cultural, cu accent pe educația prin artă, cercetare, analize strategice și formare profesională continuă	Numărul anual de proiecte culturale, educaționale și de cercetare, dezvoltate și implementate	5	10	15
	Crearea unui cadru normativ și de sprijin pentru recunoașterea și consolidarea statutului omului de creație	Numărul de acte normative și adopte	1	3	6
		Numărul de beneficiari care accesează măsuri de sprijin (financiare, fiscal, social)	30	150	300
	Sprijinirea și promovarea activității artiștilor profesioniști și liber-profesioniști	Numărul de proiecte de sprijin și promovare a artiștilor, aprobate și implementate	10	25	60
		Numărul de artiști profesioniști și liber-profesioniști susținuți financiari	30	100	150

	Sprijinirea integrării profesionale a tinerilor specialiști în instituțiile de cultură și patrimoniu	Numărul tinerilor specialiști, integrați anual în instituții de cultură și patrimoniu	30	50	70
		Numărul de stagii, burse, programe de mentorat create în instituțiile de cultură și patrimoniu pentru tinerii specialiști.	10	25	40
	Profesionalizarea managerilor și personalului din domeniile culturii și patrimoniu cultural prin îmbunătățirea ofertei de formare inițială și continuă	Numărul de programe de formare inițială și continuă dedicate managementului în domeniul culturii și patrimoniului cultural, aprobate și implementate.	3	6	8
		Număr de manageri culturali și de personal din domeniul culturii profesionalizați	10	35	80
OG. 4. Dezvoltarea unui sistem sustenabil, diversificat și eficient de finanțare și sprijin pentru domeniul culturii și patrimoniului cultural, care să asigure acces echitabil la resurse, să stimuleze inițiative artistice și creative, și să contribuie la conservarea, reabilitarea și valorificarea și protejarea patrimoniului cultural național	Crearea și consolidarea mecanismelor sustenabile de susținere și subvenționare a sectorului artistic și de creație public, privat și liber-profesionist	Numărul de mecanisme de sprijin financiar, dezvoltate și funcționale	6	10	12
		Ponderea beneficiarilor (din sectorul public, privat și liber-profesioniști) care au accesat finanțări în cadrul noilor scheme implementate	10%	30%	50%
	Diversificarea modelelor de finanțare în domeniile cultură și patrimoniu cultural pentru a sprijini atât proiectele culturale	Ponderea programelor de finanțare diversificate (locale/naționale) din bugetul total alocat	15%	30 %	50 %

	naționale, cât și inițiative locale				
	Instituirea unui mecanism național de finanțare sustenabilă pentru restaurarea, reabilitarea și valorificarea patrimoniului cultural, bazat pe criterii obiective de prioritate, urgență și impact cultural	Număr de proiecte de restaurare, reabilitare și valorificare a patrimoniului cultural, finanțate	0	5	10
	Stabilirea și promovarea măsurilor speciale de atragere a finanțărilor private în domeniul culturii și patrimoniului cultural	Număr de măsuri implementate (<i>mecanisme fiscale, scheme de cofinanțare, parteneriate public-private și public-civic</i>);	3	10	15
		Valoarea totală a contribuțiilor financiare private atrase anual	4	10	15
	Asigurarea mecanismelor flexibile și transparente de alocare a fondurilor, care să răspundă nevoilor specifice pentru diverse segmente ale sectorului cultural, pornind de la organizații de cultură, artiști liber-profesioniști și entități responsabile de protejarea patrimoniului cultural național	Ponderea fondurilor alocate prin mecanisme flexibile și transparente	15%	35 %	55 %

OG. 5. Sprijinirea internaționalizării culturii și patrimoniului cultural și fortificarea cooperării prin participarea activă în rețele, parteneriate, programe europene și internaționale	Susținerea internaționalizării domeniilor cultură și patrimoniu cultural, inclusiv prin valorificarea capacităților și a prezenței diasporei	Ponderea creațiilor contemporane și inițiativelor culturale promovate la internațional, p.p.	10 %	35%	65%
		Numărul de co-parteneriate și coproducții lansate anual, la nivel internațional	17	35	70
	Promovarea și susținerea acțiunilor aferente diplomației culturale (târguri de carte, expoziții internaționale, festivaluri, turnee teatrale ș.a.)	Numărul de participări la târguri, festivaluri, expoziții internaționale ș.a.	15	50	100
		Numărul de turnee organizate și desfășurate	40	80	120
	Promovarea serviciilor și bunurilor culturale naționale la nivel european și internațional	Numărul anual de autori/scriitori/ traducători promovați la nivel internațional	10	25	50
		Număr de produse și servicii culturale promovate în rețele internaționale	20	40	50
	Promovarea și implementarea programelor de rezidență și mobilitate artistică în domeniile cultură și patrimoniu cultural	Numărul de centre de excelență și inovații conectate la platformele europene	20	100	200
		Nr. de programe de mobilitate și rezidență, susținute	1	15	30
		Număr de artiști și creatori susținuți prin programe de rezidență și mobilitate artistică și culturală;	10	50	100
	Consolidarea cooperării culturale	Numărul de parteneriate,	5	12	20

	bilaterale și multilaterale (UNESCO, Consiliul Europei, UE, ICCROM, ICOMOS, ICOM, Europa Nostra ș.a) și dezvoltarea parteneriatelor durabile	acorduri, memorandumuri încheiate			
		Numărul de inițiative/proiecte culturale comune realizate în parteneriat cu organizații internaționale	15	30	50
	Aderarea și participarea activă la programele și platformele culturale europene și internaționale, precum „Europa Creativă”, „Europa Cinema”, „Eurimages”, și altele, în vederea alinierii la standardele europene și atragerii de finanțare externă.	Numărul de beneficiari susținuți prin intermediul Programului „Europa Creativă”;	0	5	10
		Numărul producțiilor cinematografice, promovate la nivel european	4	10	15
		Numărul producțiilor cinematografice depuse pentru cofinanțare	10	20	30
		Numărul producțiilor cinematografice cofinanțate	5	10	15

V. IMPACTUL

Implementarea SNPC 2035 va contribui la sporirea accesibilității, calității și a actualității ofertei culturale, ceea ce implică cheltuieli curente și investiționale mai mari, mai bine ținute și valorificate în mod mai eficient, la nivelul fiecărei instituții și organizații culturale. Contribuind la dezvoltarea culturii ca valoare intrinsecă, aceste resurse vor produce importante randamente economice și sociale. Pentru aceasta este extrem de important să fie asigurată intrarea culturii în „mase”, inclusiv în mediul rural și în regiunile periferice ale țării.

Impactul anticipat al intervențiilor propuse poate fi analizat din mai multe perspective, după cum urmează:

Crearea unei infrastructuri culturale moderne și accesibile și creșterea producției culturale Implementarea SNCP 2035 va asigura dezvoltarea infrastructurii culturale (muzee, biblioteci, centre culturale ș.a.), digitalizarea acestora și eliminarea decalajelor geografice, cu impact asupra publicului larg, persoanelor din mediul rural sau defavorizat, copii, tineri, vârstnici, persoane cu dizabilități, organizații culturale ș.a. Reabilitarea și modernizarea infrastructurii culturale va contribui la creșterea accesibilității la bunuri și servicii culturale. Spațiile culturale moderne vor influența calitatea actului cultural, cu impact direct asupra artiștilor și profesioniștilor din domeniu. Un mediu cultural mai intens, mai calitativ și mai divers va oferi oamenilor o satisfacție de viață mai mare, noi repere pentru dezvoltare și aspirație personală și va fortifica sentimentul de apartenență și de comunitate. Prin aceste condiții, va fi stimulată producția culturală, participarea comunitară și consolidarea coeziunii sociale, centrele culturale renovate devenind locuri de întâlnire și de desfășurare a activităților locale.

Conservarea și valorificarea patrimoniului cultural. Conservarea și valorificarea patrimoniului va permite comunităților păstrarea valorilor și tradițiilor și transmiterea acestora generațiilor viitoare. Prin restaurarea și valorificarea obiectelor de patrimoniu va fi asigurată menținerea memoriei istorice vii, or, monumentele, obiectele de artă sunt mărturii vii ale trecutului unei națiuni. Totodată, digitizarea patrimoniului cultural va permite păstrarea în siguranță a obiectelor fragile și accesul la ele fără riscul deteriorării; arhivarea documentelor rare, precum manuscrise, fotografii sau filme de arhivă (care vor putea fi păstrate și puse la dispoziția publicului larg), precum și reconstrucția virtuală a patrimoniului cultural distrus (clădiri sau artefacte culturale pierdute).

Dezvoltarea capitalului uman din domeniul culturii și patrimoniului cultural. Dezvoltarea programelor de formare, cercetare și inovare este necesară în contextul revigorării și actualizării educației din domeniul culturii și patrimoniului cultural și formarea unor specialiști care să dețină competențe esențiale, precum gestionarea instituțiilor culturale, strategii de marketing și comunicare, adoptarea soluțiilor inovatoare în domeniul digital, intervenții corecte asupra patrimoniului cultural imobil ș.a. Investițiile în capitalul uman vor permite stabilirea unui statut mai clar și mai protejat pentru artiști și profesioniști, acces la spații de creație și oportunități de formare continuă. De asemenea, vor fi create condiții de retenție a specialiștilor în țară, precum și dezvoltarea unei noi generații de creatori și cercetători. Sporirea internaționalizării și mobilității profesionale va contribui la integrarea accelerată în spațiu cultural european și internațional - element definitoriu în contextul parcursului de integrare europeană a RM. Totodată, prioritățile orientate spre diasporă vor avea un rol esențial în **consolidarea identității naționale, păstrarea coeziunii comunităților de peste hotare** și promovarea strategică a țării în lume.

Educația culturală, consolidarea identității naționale și rezilienței. Educația culturală și identitatea națională contribuie la formarea unei societăți conștiente de valorile sale, capabilă să aprecieze și să protejeze moștenirea culturală. Programele de educație culturală în școli și licee, vizitele la muzee, ateliere creative, proiectele interdisciplinare vor contribui la dezvoltarea gândirii critice și a spiritului civic. Activitățile de alfabetizare informațională și

media, precum și apelul la memoria colectivă prin organizarea evenimentelor istorico-culturale tematice vor contribui la consolidarea coeziunii sociale, identității naționale și a rezilienței comunitare într-un context regional și internațional expus constat provocărilor hibride. Totodată, sprijinirea diversității culturale în cadrul evenimentelor publice din diferite regiuni și comunități etnice va contribui la promovarea dialogului intercultural și susținerea identităților locale.

Dezvoltarea economică. Pusă în valoare în mod corect și integrată în sistemul educațional, cultura va consolida economia creativă și va produce efecte socio-economice importante, prin diversificarea oportunităților de relaxare și petrecere a timpului liber, de asemenea prin reducerea conflictelor, tensiunilor, violenței și a devianțelor sociale. Includerea în circuitul turistic a siturilor istorice, muzeelor, obiectelor de patrimoniu restaurate, peisajelor culturale, organizarea de festivaluri, ș.a. va asigura crearea locurilor de muncă în mod direct și indirect, atragerea turiștilor (interesați de experiențe autentice și educative), sporirea atractivității turistice a comunităților și a țării în ansamblu, cu repercusiuni economice la nivel local și național. Astfel, localitățile care își valorifică patrimoniul pot deveni repere internaționale și centre de atractivitate economică.

În același timp, impactul negativ ar putea fi generat de disparitățile de capacitate administrativă la nivel local, lipsa de coerență între instituții sau schimbări frecvente de direcție politică, care ar putea tergiversa aplicarea unitară a reformelor. Deasemenea există riscul unei birocratizări excesive a mecanismelor de finanțare sau a concentrării resurselor în jurul zonelor/centrelor urbane (deja dezvoltate). Procesul de digitalizare accelerată în raport cu lipsa/limitarea competențelor și resurselor digitale ale unor categorii de public sau actori culturali poate aprofunda temporar diferențele de acces, competențe și participare digitală în domeniul cultural între diferite categorii sociale, economice sau geografice.

Indicatori de evaluare a impactului Strategiei

Obiectivul general	Indicatorul de impact	Sursa	Valoarea de referință (2025)	Valoarea țintă (2035)
OG. 1 Creșterea participării culturale și a rolului culturii în societate prin reducerea barierelor sociale, economice, educaționale și modernizarea infrastructurii culturale în corespundere cu cerințele și standardele europene	Cheltuieli medii lunare pentru o persoană pentru cultură și recreere, lei	Biroul Național de Statistică	106,2 lei	140,0 lei

	Cheltuieli medii lunare pentru o persoană pentru cultură și recreere, % din totalul de cheltuielilor gospodăriei casnice	Biroul Național de Statistică	2,1 %	4,52 %
	Rata de acces a populației din mediul rural și regiunile periferice la produse și servicii culturale	Biroul Național de Statistică, ONG-uri.	20%	50%
	Rata de participare la evenimente culturale	Ministerul Culturii; Biroul Național de Statistică; ONG-uri.	18 %	35 %
OG. 2. Asigurarea protejării și valorificării patrimoniului cultural național printr-un cadru normativ și instituțional consolidat, intervenții sustenabile de reabilitare, gestionare integrată a riscurilor, precum și măsuri de promovare și accesibilizare	Ponderea cheltuielilor pentru conservarea și protejarea patrimoniului cultural în totalul cheltuielilor bugetului public național	Ministerul Finanțelor	0,2%	0,7%
OG. 3. Dezvoltarea capitalului uman și îmbunătățirea condițiilor de creație și activitate culturală, care să asigure formarea, cercetarea și inovarea în domeniul culturii și patrimoniului cultural	Rata de participare la programe de formare profesională continuă, inițiative de cercetare și inovare	Ministerul Culturii; Biroul Național de Statistică; ONG-uri.	15 %	40 %
	Numărul tinerilor specialiști integrați în câmpul muncii	Ministerul Culturii Ministerul Finanțelor Ministerul Muncii și protecției Sociale	30	70

		Autoritățile Publice Locale de nivelul al doilea		
OG. 4. Dezvoltarea unui sistem sustenabil, diversificat și eficient de finanțare și sprijin pentru domeniul culturii și patrimoniului cultural, care să asigure acces echitabil la resurse, să susțină inițiativele artistice și să contribuie la valorificarea și protejarea patrimoniului cultural național	Rata de creștere a inițiativelor culturale și de patrimoniu care beneficiază de finanțare diversificată (publică, privată, internațională)	Ministerul Culturii; Biroul Național de Statistică; Ministerul Finanțelor	15 %	40%
OG. 5. Sprijinirea internaționalizării culturii și patrimoniului cultural și fortificarea cooperării prin intermediul programelor și rețelelor europene și internaționale	Creșterea vizibilității internaționale a culturii și patrimoniului cultural național, p.p.	Ministerul Culturii; Ministerul Afacerilor Externe; Cancelaria de stat (<i>Biroul Relații cu Diaspora</i>)	45%	85%
	Numărul de rețele europene și internaționale la care RM este parte	Ministerul Culturii; Ministerul Afacerilor Externe; Cancelaria de stat (<i>Biroul Relații cu Diaspora</i>).	9	15

VI. RISCURI DE IMPLEMENTARE

Riscurile anticipate în implementarea SNCP 2035

Riscul anticipat	Probabilitatea (joasă/medie/ întă)	Impactul (scăzut/ mediu/înt)	Măsurile de diminuare/ înlăturare a riscului
Resurse financiare insuficiente	Întă	Înt	Evaluarea sectorială strategică a eficienței cheltuielilor; Diversificarea și accesarea surselor

			de finanțare publică, privată și internațională; Dezvoltarea și implementarea programelor de finanțare sectoriale anuale și multianuale; Promovarea mecanismelor de utilizare eficientă și eficace a resurselor disponibile.
Insuficiența capacității instituționale	Înaltă	Înalt	Investiții în consolidarea capacității autorităților administrației publice centrale și locale prin formare profesională, digitalizare și îmbunătățirea proceselor de planificare și implementare a politicilor publice; Fortificarea capacităților instituțiilor de implementare prin modernizare, coordonare eficientă și aliniere la standarde europene; Consolidarea capacității instituțiilor publice prin profesionalizarea managementului cultural în domenii-cheie precum atragerea de fonduri, marketing cultural și leadership; Stabilirea de parteneriate public-private și civice.
Deficit de personal calificat în domeniul culturii și patrimoniului cultural	Înaltă	Înalt	Elaborarea/dezvoltarea programelor de formare profesională continuă și programelor educaționale specializate; Fortificarea stimulentei pentru tinerii specialiști în vederea integrării și menținerii acestora în câmpul muncii; Creșterea nivelului de salarizare în domeniul culturii și patrimoniului cultural; Dezvoltarea și aplicarea metodelor eficiente de recrutare;

			Promovarea leadership-ului digital, stimulentele pentru inovare și implicarea personalului în procesul decizional privind tranziția digitală.
Birocrația serviciilor publice sectoriale prestate	Medie	Înalt	Simplificarea procedurilor și proceselor consultative/decizionale; Optimizarea și digitalizarea proceselor interne și a serviciilor prestate.
Reticența la reforme	Medie	Medie	Sporirea gradului de implicare a părților interesate în procesul decizional și promovarea dialogului activ; Fortificarea comunicării publice privind impactul pozitiv al programelor și serviciilor implementate.
Disparități teritoriale privind accesul la infrastructura culturală (urban/rural)	Înaltă	Înalt	Sprijinirea dezvoltării locale prin programe mobile, proiecte culturale dedicate zonelor defavorizate și investiții strategice în infrastructura rurală; Dezvoltarea programelor de incluziune socială; Promovarea alfabetizării digitale pentru persoanele din mediul rural și urban, inclusiv vârstnici și grupuri vulnerabile.
Escaladarea influențelor și instrumentelor de dezinformare cu accentuarea vulnerabilității instituționale și sociale	Medie	Înalt	Fortificarea rezilienței instituționale și sociale prin dezvoltarea abilităților de gândire critică, de alfabetizare informațională, media și digitală; Susținerea proiectelor culturale, care promovează diversitatea, dialogul intercultural și reconcilierea; Susținerea organizării evenimentelor istorico-culturale prin valorificarea memoriei colective.
Insuficiența mecanismelor de protecție a	Înalt	Înalt	Integrarea patrimoniului cultural ca dimensiune strategică și resursă de

patrimoniului cultural în contextul presiunilor generate de urbanizarea accelerată, schimbările climatice și dezastrele naturale			dezvoltare durabilă în politicile urbane, educaționale, turistice, digitale și de mediu, prin planuri intersectoriale de implementare; Integrarea patrimoniului cultural în strategiile și planurile de management al riscurilor (climatice, naturale, antropice); Consolidarea cooperării interinstituționale la nivel național și internațional pentru protejarea patrimoniului cultural în fața riscurilor; Revitalizarea participativă a zonelor istorice prin implicarea comunităților locale, autorităților și actorilor economici; Campanii de informare adresate arhitecților, dezvoltatorilor, autorităților și publicului privind importanța patrimoniului cultural; Dezvoltarea programelor educaționale la toate nivelele pentru promovarea respectului față de patrimoniul cultural; Promovarea rezilienței culturale prin susținerea transmiterii intergeneraționale a valorilor și practicilor legate de patrimoniul cultural.
Context regional și internațional incert (criza de securitate, instabilitate politică, criza economică, criza energetică, ș.a.)	Înaltă	Înalt	Monitorizarea, evaluarea și ajustarea priorităților strategice în raport cu schimbările la nivel regional și internațional; Promovarea consensului politic prin dialog și menținerea priorităților de dezvoltare din domeniile cultură și patrimoniu cultural; Cooperarea activă cu partenerii de dezvoltare pentru susținere și suport

			în domeniile prioritare; Integrarea resurselor culturale și patrimoniale în circuitul internațional în vederea sporirii mobilității și prezenței artiștilor moldoveni pe arena internațională
--	--	--	---

VII. AUTORITĂȚI/ INSTITUȚII RESPONSABILE DE IMPLEMENTAREA SNCP 2035

Obiectivele stabilite de SNCP 2035 vor fi atinse prin sinergia și consolidarea eforturilor tuturor autorităților și instituțiilor cu competențe relevante în dezvoltarea culturii și patrimoniului cultural.

Responsabilitatea primară pentru implementarea SNCP 2035 îi revine Ministerului Culturii, în calitate de autoritate responsabilă de elaborarea politicilor în domeniul culturii și patrimoniului național, iar celorlalte autorități publice, precum Cancelaria de Stat (Biroul Relații cu Diaspora; Biroul pentru Integrare Europeană; Biroul politici pentru reintegrare), Ministerul Educației și Cercetării; Ministerului Finanțelor; Ministerul Infrastructurii și Dezvoltării Regionale; Ministerul Dezvoltării Economice și Digitalizării; Ministerul Muncii și Protecției Sociale; Ministerul Sănătății; Ministerul Afacerilor Interne; Ministerul Afacerilor Externe; Ministerul Apărării; Ministerul Mediului le revine asigurarea implementării direcțiilor prioritare de intervenție, de care sunt responsabile conform obiectivelor generale ale SNCP 2035. De asemenea, în funcție de intervențiile necesare în domeniile vizate de SNCP 2035, vor fi atrase în calitate de părți următoarele autorități și instituții publice: Agenția Relații Interetnice; Agenția de Stat pentru Proprietate Intelectuală; Biroul Național de Statistică; Casa Națională de Asigurări Sociale; Agenția pentru Guvernare Electronică; Agenția Servicii Publice; Centrul Național al Cinematografiei; Congresul Autorităților Locale din Moldova; Academia de Științe a Moldovei; Agenția Geodezie, Cartografie și Cadastru; Serviciul de Evidență și Circulație a Bunurilor Culturale Mobile; Institutul Patrimoniului Cultural; Agenția de Inspectare și Restaurare a Monumentelor; Agenția Națională Arheologică; Rezervația cultural-naturală „Orheiul Vechi”; Centrul Național de Conservare și Protejare a Patrimoniului Cultural Imaterial; Oficiul Național de Dezvoltare a Culturii; Oficiul Național al Turismului, precum și alte părți interesate.

La nivel local, responsabilitatea implementării SNCP revine autorităților administrației publice locale (subdiviziunilor responsabile de domeniul cultură).

VIII. MONITORIZARE, RAPORTARE ȘI EVALUARE

SNCP 2035 va fi implementată pe parcursul anilor 2025-2035 în două etape, prin intermediul programelor de implementare a acesteia pentru anii 2025-2030 (I etapă) și 2030-2035 (II etapă). Programele respective vor servi drept bază pentru planificarea strategică și operațională a acțiunilor de reformă la nivel central și local.

Pe parcursul implementării SNCP 2035 vor fi realizate următoarele proceduri de monitorizare și evaluare:

Monitorizarea anuală – va fi realizată prin generarea raportului anual de progres (trimestrul I al fiecărui an de implementare) privind implementarea SNCP 2035 în baza (i) programelor de implementare a SNCP 2035 pe termen mediu și (ii) documentelor de planificare ale autorităților publice responsabile de implementarea SNCP 2035. Rapoartele anuale vor include: prezentarea gradului de realizare a acțiunilor pe programe ce derivă din SNCP 2035, gradul de conformitate a acțiunilor întreprinse cu cele planificate, identificarea cauzelor întârzierilor și modificărilor pentru îmbunătățirea procesului de implementare a programelor; analiza dinamicii indicatorilor de rezultat incluși în SNCP 2035, inclusiv a măsurilor de gestiune a riscurilor. Vor fi formulate recomandări privind îmbunătățirea procesului de implementare a SNCP 2035.

- *Evaluarea intermediară* – la expirarea primei etape de implementare a SNCP 2035 (anul 2030), va fi elaborat raportul intermediar de evaluare (trimestrul I, 2031), ce va ține cont de astfel de criterii, cum ar fi relevanța, eficacitatea, eficiența, sustenabilitatea și impactul implementării Strategiei. Evaluarea implementării va propune, după caz, o ajustare a obiectivelor și direcțiilor de intervenție în funcție de progresul realizat și de tendințele înregistrate în implementarea SNCP 2035 la nivel central și local.

- *Evaluarea finală* – la finalizarea implementării SNCP 2035 va fi elaborat un raport final de evaluare privind rezultatele și impactul implementării acesteia.

Rapoartele anuale de monitorizare și evaluare a SNCP 2035 vor fi elaborate de Ministerul Culturii în cooperare cu autoritățile implicate, instituțiile de cultură din subordine, autorități publice locale (subdiviziunile responsabile de domeniul cultură), parteneri naționali și internaționali, și vor fi coordonate cu Cancelaria de Stat. Rapoartele de evaluare intermediară și finală vor fi elaborate de experți independenți, contractați de Ministerul Culturii. În scopul creșterii transparenței rezultatelor obținute ca urmare a implementării SNCP 2035, rapoartele de monitorizare anuală, rapoartele de evaluare intermediară și finală vor fi consultate public și plasate pe site-ul Ministerului Culturii.

Raportarea privind realizarea/ implementarea SNCP 2035 va fi realizată în baza următoarelor modalități:

- 1) prin colectarea de informații la nivel instituțional și la nivel raional/ municipal;
- 2) prin colectarea și prelucrarea informațiilor respective în cadrul realizării unor studii și analize în acest sens;
- 3) prin colectarea și prelucrarea informațiilor de către grupuri temporale de experți, create în acest sens de Ministerul Culturii.

